

JAZYKOVĚDNÉ AKTUALITY

**INFORMATIVNÍ ZPRAVODAJ
ČESKÝCH JAZYKOVĚDCŮ**

roč. XXXVIII – 2001

č. 1 a 2

JAZYKOVÉ AKTUALITY

JAZYKOVĚDNÉ AKTUALITY

**Informativní
zpravodaj českých jazykovědců**

roč. XXXVIII - 2001

č. 1 a 2

ISSN 1212 - 5326

Vydává Jazykovědné sdružení České republiky

Redakční rada :

Jan Kořenský (hlavní redaktor)

Jana Hoffmannová (zástupkyně hlavního redaktora)

Alena Vrbová (výkonná redaktorka)

Adolf Erhart, Ján Horecký, Jiří Nekvapil, Pavel Novák, Zdeněk Starý

Adresa redakce a administrace:

Ústav pro jazyk český AV ČR, Letenská 4, 118 51 Praha 1

(k rukám prof. J. Kořenského)

Podávání novinových zásilek povoleno Ředitelstvím pošt Praha č.j. NP 583/1993 ze dne 13.4.1993.

Příspěvky laskavě zasílejte na disketě 3.5", 1,44 MB ve formátu textového editoru MS Word; disketu redakce vrátí. Přiložte text příspěvku v jednom vyhotovení, vytištěný v normalizované úpravě.

OBSAH

	strana
Z. Lébllová: Konfliktní jednání v rodinné komunikaci	5
Z jazykovědných pracovišť	
S. Čmejková – J. Hoffmannová: Zpráva o činnosti Jazykovědného sdružení ČR za rok 2000	18
Přehled přednášek JS v roce 2000	21
Nové publikace	
A. Erhart: Nové indoevropéistické publikace	26
J. Hubáček: Nově o reklamě	30
J. Hoffmannová: Per Linell: Approaching Dialogue. Talk, interaction and contexts in dialogical perspectives. (Impact: Studies in Language and Society, Vol. 3.) J. Benjamins, Amsterdam/Philadelphia 1998.	32
Diskuse	
J. Kořenský: Otevřený dopis J. Marvanovi a F. Cingrovi	40
Kronika	
S. Čmejková: K sedmdesátinám prof. P. Adamce	44
L. Janovec – Z. Tichá: X. kolokvium mladých jazykovědců	50

Konfliktní jednání v rodinné komunikaci

Zdeňka Léblová

Při analýze mluvené komunikace se poměrně velká pozornost věnuje projevům spolupráce mezi partnery v rozhovoru, naplňování kooperačního principu. Méně se zkoumají momenty komunikace, kdy mezi jejími aktéry vznikají neshody, spory, hádky, přestože reálné dialogické komunikaci je vlastní spíše tento princip, tj. neustálé narušování spolupráce mezi partnery, boj o slovo, o téma, prosazování komunikačního záměru jedním účastníkem rozhovoru na úkor druhého.¹ Cílem tohoto příspěvku je charakteristika komunikační situace z oblasti neveřejné, spontánní komunikace (konkrétně rodinné komunikace), v níž má převahu princip soupeření.² Při jejím popisu se zaměřím na komunikační a interakční rysy konfliktního jednání v rodině a také na některé zvukové, lexikální a syntaktické prostředky, které ho signalizují.³

V odborné literatuře, jež se zabývá sociolingvistickými a psycholingvistickými aspekty komunikace, se lze setkat s různými definicemi pojmu k o n f l i k t .⁴ Velmi široké pojetí konfliktu najdeme u Hlavsové (1991, s. 256, 257). Jazykový konflikt totiž vztahuje k předsudkům, které mohou určité společenství handicapovat sociálně, kulturně, rasově a mohou vést k potlačení jazyka menšiny jazykem většinovým. Úžeji Hlavsová vymezuje řečový konflikt, který je podle ní momentem každé sociální interakce a souvisí s narušeným vztahem jejich účastníků. Zajímavé je pojetí Kořenského (1991, s. 241, 242), jenž považuje komunikační konflikt za „narušení ideálních předpokladů, způsobilosti a průběhů vyrovnávání informačních hladin způsobené postoji a dispozicemi příslušných subjektů“, tj. za specifický druh šumů - „šumy ve vztazích mezi komunikanty“. Křivohlavý (1973, s. 34) hovoří o „konfrontaci dvou nesourodých až výlučně protikladných představ, postojů, názorů“. Müllerová (1991, s. 247) jím rozumí „různé stránky, projevy a různou intenzitu protikladných vztahů mezi lidmi“, šířeji pak konflikt vymezuje jako „nesoulad mezi partnery v dialogu“. Konflikt je však třeba blíže vztáhnout k jistému úseku komunikace (pro podrobnou analýzu i k jistému úseku textu - přepisu). Vymezíme ho tedy jako k o n k r é t n í k o m u n i k a č n í u d á l o s t (s u r č i t ý m p r ů b ě h e m a r e š e n í m), v n í ž s e s t r e t á v a j í o d l i š n é a ž p r o t i c h ů d n é p r e d s t a v y, n á z o r y a p o s t o j e m l u v č í c h, v n í ž p ř e v l á d á p r i n c i p s o u p e ř e n í. Jedná se o velmi složitý komunikační jev tvořený mnoha složkami, které spolu úzce souvisejí a působí komplexně. Jednou z těchto složek je c e l k o v á k o m u n i k a č n í s i t u a c e : její

objektivní rysy, které ji utvářejí, a její konkrétní charakteristiky (atmosféra prostředí; počet účastníků; obsahová souvislost komunikace; události, které konfliktu předcházely; různé vnější vlivy atd.). Dále jsou to účastníci konfliktu s různými sociálními a psychologickými rysy (jejich ztotožnění se sociálními rolemi, vzájemný vztah, individuální vlastnosti a momentální psychické rozpoložení). A velmi podstatná je též jeho signálizace. Konflikt zřídka zůstává skrytý (nevyjevený), častěji se signalizuje zvukově, lexikálně, syntakticky a také pomocí gest a mimiky.

Každá reálná konfliktní událost je specifická a ovlivňují ji různé faktory, které jsou rozdílné, výlučné pro tu kterou situaci. Konflikt se uskutečňuje spontánně, nekontrolovaně a jednání jeho účastníků bývá živelné, takže je obtížné „spoutat“ ho do jistého modelu. V rámci konfliktní události však můžeme obrazně rozlišit určité fáze, které probíhají ve velmi krátkém časovém úseku, bezprostředně na sebe navazují a plynule přecházejí jedna v druhou. Zjednodušeně konflikt tvoří tyto tři fáze:⁵

1. vytváření konfliktu - podhoubí, z něhož spor vzniká, prvotní signály neshod účastníků rozhovoru (tj. partneři zaregistrují, uvědomí si počáteční nesoulad),
2. stupňování a vyhrocení odlišných názorů a stanovisek až k vyostřenému střetu, v krajním případě k roztržce, rvačce, doprovázené výraznými zvukovými, lexikálními a syntaktickými signály konfliktního jednání,
3. tlumení konfliktu, popřípadě jeho překonání (tj. potlačení napjaté atmosféry, hledání kompromisu, vyřešení sporu).

Jedná se o přibližné nastínění průběhu konfliktní události, která je ve skutečnosti mnohem složitější. Všechny její aspekty není možné postihnout.

První fázi konfliktu lze chápat jako „podhoubí“, z něhož spor vzniká, ovzduší, v němž se projevují prvotní poruchy interakce, kdy si účastníci uvědomují rozpor a negativní emoce. O této fázi konfliktu nejvíce vypovídají pravděpodobné motivy, pohnutky, které mohou vést mluvčí ke konfliktu. Tyto motivy zřejmě nepůsobí jednotlivě, ale různě se prolínají. Svě postřehy vyvozují z dlouhodobého pozorování komunikace v konkrétní rodině.

Rodina charakterizovaná v tomto příspěvku harmonicky funguje již 35 let. Konflikty, které probíhají mezi jejími členy, sice částečně ovlivňují jejich vztahy, ale nesignalizují vážnou rodinnou krizi a trvale nenarušují vzájemné soužití. Komunikace se účastní čtyři členové rodiny (otec, matka a dvě dospělé dcery). Velmi dobře znají navzájem typické znaky svého verbálního a neverbálního chování, což se projevuje v jejich vyjadřování. Nežřídka reflektují své chování v komunikaci, typické je i jeho předjímání. Pro jejich vyjadřování je

charakteristická spontaneita, neformálnost, nespisovnost, tolerance vůči expresivním výrazům i vulgarismům, dále značná zkratkovitost a také užívání ustálených obrátů, které jsou součástí společného rodinného „slovníku“. Častá je situační zakotvenost (komunikace obvykle doplňuje činnost, kterou rodina společně vykonává) a zároveň i určitá stereotypnost témat běžného života. Kromě konkrétních rysů komunikační situace ovlivňují průběh rozhovorů také individuální vlastnosti mluvčích. Otec a obě dcery jsou vznětliví a popudliví, reagují emotivně, nemají sklon kooperovat s partnerem v rozhovoru, spíše prosazují svůj názor, své stanovisko. Matka se obvykle chová mírně, tolerantně, snaží se spíše vyhybat konfliktům.

Vznik konfliktů v rodině ovlivňuje několik faktorů. Významné jsou hlavně nestejně sociální pozice partnerů. Častou příčinou neshod manželů je boj o to, kdo získá dominantní pozici, kdo bude rozhodovat. V asymetrických vztazích (rodiče - děti) bývá příčina konfliktu naopak ve snaze podřízené strany vytvořit konverzační symetrii. Například obě dospělé dcery se snaží být v rovnoprávné, vyvážené pozici se svými rodiči.

Další příčina konfliktu tkví ve vztahu partnerů. Interakce i komunikace mezi nimi mohou být krátkodobě, ale i dlouhodobě narušeny (např. napjatý vztah otce a dospělých dcer z důvodů, o nichž jsem již mluvila). Signátem tohoto narušení je kromě vážné poruchy komunikace v rodině zejména předjímání reakcí partnera, kdy mluvčí odpovídají ne na obsah sdělení, ale spíše na jeho očekávaný komunikační podtext. Vyvozují to, co nebylo vysloveno. Taková komunikace se často pohybuje v bludném kruhu nepodložených podezření a útoků. Nejcitlivěji však mluvčí zasáhnou projevy devalvace (Křivohlavý, 1988), tj. projevy neúcty, nevážnosti, snižování a ponižování ve vzájemném vztahu. Ty také úzce souvisí s porušováním verbálních a neverbálních norem chování (např. nezdvořilé, agresivní chování vůči partnerovi; podrážděný, hlasitý projev; užití vulgarismů, nadávek; necitlivé brání slova aj.).

O některých individuálních rysech mluvčích, které mohou zvyšovat hladinu konfliktnosti v rozhovoru, jsme již mluvili výše. Je zde však ještě další aspekt, jenž úzce souvisí s každým jedincem a silně ovlivňuje jeho chování, a to osobní předsvědčení mluvčího o něčem. To může být natolik pevné a určující, že jsou partneři kvůli němu ochotni dostat se do konfliktu. Podle Křivohlavého (1988) je to dáno zejména vysokou mírou osobní jistoty o nějakém faktu, nejvyšším hodnocením této jistoty a vědomím svobodného rozhodování o ní. Přesvědčení je začleněno do jádra osobnosti, bytostně se nás dotýká. Proto jsme někdy schopni nasadit všechny dostupné zbraně k jeho obhájení.

Zajímavým momentem rodinné komunikace je i fakt, že konflikty se často „nabalují“ na určitá témata. Lze dokonce hovořit o jistých potenciálně konfliktních tématech. V našem materiálu jsou takovými tématy zejména hospodaření s penězi, volba priorit při nakupování, vůbec boj o rozhodování v různých situacích, rozhovory rodičů a dospělých dětí o jejich rolích v rodině atd. Častěji jsou však určitá dílčí témata v konfliktech jen vnější slupkou, za kterou se ve skutečnosti mohou skrývat vážnější problémy v rodině.

Konflikty jsou také vázány na situace, kdy si partneři potřebují ujasnit své názory, představy, porovnat různá stanoviska. Souvisí s momenty komunikace, v nichž se mluvčí rozhodují, volí nějakou variantu, řeší určitý problém. Kromě toho často vznikají v situacích z nějakého důvodu nátlakových (spěch, stres, nedodržení slibu aj.).

První fázi konfliktu, kterou jsem pojala poměrně široce, můžeme považovat za jakousi fázi „přípravnou“, jež vyrůstá z konkrétní situace, z momentálního psychického rozpoložení i vztahu mluvčích a odehrává se zřejmě v podvědomí účastníků sporu. Druhá fáze reprezentuje propuklou konfliktní událost, signalizovanou v chování i vyjadřování různými prostředky. Některé z nich mluvčí v konfliktu užívají s pevným záměrem, osnovali určitou komunikační strategii, tj. snaží se jimi na sebe působit, ovlivňovat se. Jiné jsou spíše živelným projevem silného napětí, rozrušení, rozčilení mluvčího při konfliktu.

Z komunikačních strategií, které mluvčí často užívají při vrcholení konfliktu, můžeme některé stručně popsat. Takovou strategií je například zesilování argumentů, jejich intenzifikace. Aby mluvčí získal převahu a hlavní slovo, mění své původní názorové alternativy na pevně formulovaná a neotřesitelná tvrzení (tvary indikativu a kondicionálu se mění v imperativy, zvyšuje se hlas, tempo řeči i počet vulgarismů). Ve snaze vnutit partnerovi svou vůli užívají mluvčí strategii poučení (rady) a příkladu. Poučení je založeno na obrátném prosazování představy mluvčího, který popisuje, jak by nějakou věc vyřešil sám. Toto „nepřímé“ ovlivňování je úspěšnější než příkaz, jenž u partnera obvykle vzbuzuje okamžitou vlnu odporu. Příkladem je strategie, v níž mluvčí uvádí na podporu svého argumentu ukázkou podobných situací, které se odehrály v rodině či nejbližším příbuzenstvu a podle nichž by se měl partner začít chovat. Zajímavou strategií je také tzv. „dlouhohrající deska“ (Křivohlavý, 1973), kdy mluvčí klidně a mírně několikrát za sebou opakuje stejnou repliku, i přes partnerovo přerušování či podrážděnou reakci. Mezi tyto strategie lze částečně zařadit i snahy mluvčích ovlivnit pravidla výměny v rozhovoru. Frekventovanou strategií je pak boj o slovo. V něm většinou vítězí aktivní a průbojný mluvčí, který nejvíce zesílí hlas a vydrží takto hovořit dlouhou dobu. Ostatním

mluvčím se nepodaří vzít si slovo vůbec, nebo se omezují na přizvukování. Při vyostřování sporu se mluvčí snaží vyslovit svou řeč rychleji než partner, nenechá ho dokončit repliku, překotně na něj navazuje. Časté je skákání do řeči a také úsek rozhovoru, kdy se žádný z mluvčích nechce vzdát svého slova a oba hovoří simultánně.

I v situaci, kdy je atmosféra rozhovoru napjatá a dohoda mezi mluvčími téměř vyloučená, však vznikají snahy, tendence zmírnit, ztlumit vyostření konfliktu. Tyto tendence jsou typické pro jeho třetí fázi. Jejich realizace v komunikaci vlastně napovídá, že se stranám zainteresovaným v konfliktu podařilo nepřijemnou situaci ne-li vyřešit, tak alespoň úspěšně ztlumit. K nejméně úspěšným strategiím patří změna tématu, kdy mluvčí odvádí řeč od ožehavého problému a zavádí řeč o něčem či o někom jiném, u něhož jsou předpoklady jeho shodného hodnocení všech přítomných - tzv. obětní beránek (Cheepen-Monaghan, 1990). Jisté ztlumení napětí a nesouladu také signalizuje explicitní reflektování konfliktní situace. Tato strategie zpomaluje tempo konfliktu a mluvčí díky ní mohou získat nadhled či jinou perspektivu sami nad sebou i svým jednáním v konfliktu. Vyřešení konfliktu pomocí kompromisu či podání přesvědčivého věcného důkazu není v rodině příliš časté (obvyklé by například mohlo být v pracovních rozhovorech). Zřídka je také hádka překonána převedením řeči z roviny vážné do roviny humorné. V rodinných konfliktech jde většinou o vážné, podstatné problémy. Není zde mnoho místa pro žertování. Nejčastěji užívanou strategií pro tlumení konfliktu je striktní požadavek, rozkaz některého z mluvčích, aby spor dále nepokračoval. Tento radikální způsob ukončení hádky obvykle respektují všichni její účastníci, i když jeho úspěšnost souvisí s autoritou či vážností mluvčího, který ho pronáší. Vyostřená konfliktní událost někdy přejde v plynulou, nekonfliktní komunikaci i bez uplatnění výše popsaných strategií. Pravděpodobně zde existují skryté motivy, které působí na obrát v komunikaci. Mohly by nejvíce souviset se vztahem mezi partnery, ve kterém kladné emoce překonají zlost, rozčilení, nenávisť aj. Ale i s dalšími důvody. Hádka může trvat příliš dlouho a pro účastníky je nepřijemná, takže je výhodné ji ukončit. Nebo je zřejmé, že dohoda mezi partnery není možná, a proto je pokračování rozhovoru zbytečné apod. Tyto pohnutky k ukončení konfliktu mají naopak racionální podklad a jsou důkazem toho, že uvážlivým a promyšleným jednáním lze v komunikaci více získat než ztratit.

Reálná konfliktní událost je v komunikaci signalizována kromě různých strategií a tendencí směřujících k získání slova či převahy v rozhovoru hlavně zvýšenou kumulací některých jazykových prostředků, zejména zvukových, lexikálních a syntaktických. Jejich

repertoár budeme sledovat na ukázkách autentických konfliktů odehrávajících se v charakterizované rodině.

První konflikt vznikl mezi otcem a mladší dcerou (O, Dm). Podstatou hádky jsou jejich rozdílné představy o způsobu, jak zabalit dárek pro babičku k narozeninám. V podtextu celé situace je však dlouhodobě částečně napjatý vztah mezi oběma účastníky.

(Použité značky: 6 ↓ - klesnutí intonace, ↑ - stoupnutí intonace, / - pauza, : - prodloužená výslovnost, XY - zdůrazněný či hlasitý projev, ? - otázková platnost, @ - hezitaiční zvuk, (...) - situační komentář, = - překotně navázání na repliku partnera, [...] - simultánní řeč partnerů, ___ - nesrozumitelná místa v mluveném projevu)

- 1 O *dyť to je taková hovadina* ↓ takle bych to položil ↑ / pěkně bych to vobložil ↑ / teď bych to dal
- 2 *k tomu takle* ↑ / parádně ↑ / víš ↑ / takle ↓ (předvádí balení dárku)
- 3 Dm **NEDĚLEJ MI TO KRUCI JÁ TO TAKLE** [NEchci ↓] (řečeno hlasitě, podrážděně)
- 4 O [takle bych] to krásně a zpátky a je to akorát ↓ / a je to
- 5 *plný* ↓ / ty ↓
- 6 Dm *no jasně* ↓ / tak AHOJ ↓ / [AHOJ ↓] (hlasitě, s důrazem na vyznačená slova, pauza)
- 7 O [no: ahoj ↓] / laskavě to tak udělej ↓
- 8 Dm =no NEUdělám ↑ / dyž už to mam nalepený ↓ (melodický výkyv u vyznačeného slova)
- 9 O *no budej by jo* ↓ [takle blbě ↓]
- 10 M [nech ji at' si to] udělá podle svýho ↓ (do konfliktu vstupuje matka M)
- 11 O *no tedy já sem neviděl* ↑ / TY bys mohla jít na počtu hele ↓ / to by jeden balík udělali
- 12 *za dopoledne tedy* ↓ / TO se na mě nezlob ↓
- 13 M *no dyť voni tam taky balíky nedělají ale* ↓
- 14 O *ale já myslím nebo* ↑ / do *náký* ↑ / kde [balej ↑ / kde] balej ↑ / [ven ↓ / takle to zabalit] tedy ↑ / DI DO
- 15 M [no jo: no ↓] [jo: ? ↑ a kde ven? ↑] (ironicky)
- 16 O **PRDELE TEDY** ↓ (pohrdavě)
- 17 M *zklidni se a* ↑ / *di si dělat ven* ↓
- 18 O *že mi dáš tentokrát za pravdu* ↓ (obrací se na druhou dceru Ds)
- 19 Ds *nedám* ↓ / *nedám* ↓ (proneseno s „odmítavým“ smíchem)

V tomto konfliktu se mluvčí střídají v řeči vcelku plynule, jen několikrát zde dochází k částečnému překrývání jejich replik. Pouze na řádce č. 14, 15 hovoří simultánně. Významnými signály konfliktu jsou zde zejména zvukové prostředky. Výrazné je

výškové rozpětí v melodickém průběhu řeči. To se projevuje hlavně v replikách dcery (č. 3, 6, 8). Otec zase záměrně zdůrazňuje některá slova (č. 11, 16). Dalším signálem nesouladu je také zesilování hlasu (č. 3, 6, 14). Kromě toho mluvčí dávají zabarvením (tónem) hlasu najevo různé emoce, hodnocení (pohrdání - č. 16). V replice dcery (č. 6) se jako další zvukový prostředek konfliktního jednání objevuje výrazná pauza.⁷ Pravděpodobně signalizuje odmítání, nechť dcery komunikovat s otcem. I smích či replika pronesená se smíchem (č. 19) může znamenat nesouhlas, negativní pocity atd. Významným signálem konfliktu, na kterém se podílí i zvuková složka, je také ironie. Lze ji rozpoznat na základě příznakové intonace (č. 15).

Na rovině lexikální (je zde samozřejmě významná i zvuková stránka a zapojení do širšího jazykového kontextu) jsou nejvýraznějšími signály konfliktu expresivní výrazy. Vyjadřují silné emocionální napětí, negativní vztah k partnerovi v dialogu, odmítavé stanovisko (viz *hovadina*, *blbě*). Mluvčí je často užívají také jako součást expresivně zabarvených výpovědí či v ustálených spojeních typu *di do prdele*. Expresivita výrazů vzniká i aktuálně, např. v replice č. 6 užívá dcera pozdrav *ahoj* pro vyjádření odmítnutí. Nechce s otcem mluvit a přeje si, aby odešel. Dalším signálem konfliktu jsou citoslovce (*kruci*, č. 3). Mluvčí jimi vyjadřují odmítnutí, zlost, zaklení aj. Lexikálními prostředky konfliktního jednání jsou dále i různé formy oslovení. Místo expresivně zabarveného oslovení se negativní vztah k partnerovi vyjadřuje pomocí ukazovacího zájmena *ty*, většinou stojícího samostatně na konci výpovědi (č. 5). Důležitými signály protikladných postojů nebo názorů jsou také odporovací spojky (nejčastěji spojka *ale*). Obvykle se nacházejí na začátku námitky (č. 14), ale mohou stát i jinde (č. 13). Podobný význam může mít i výraz *no*. Podle Müllerové (1991, s. 251) toto slovo vyjadřuje potenciální protikladnost partnerů. V replice č. 8 *no* podporuje odmítavé, negativní stanovisko dcery k otci, podtržené ještě zvukově (silný důraz na první slabice slovesa) i lexikálně (negativní slovesná forma). V replice č. 13 je nesouhlasný, odmítavý postoj matky dokonce signalizován kumulací *no*, zdůrazňovací částice *vždyť* a odporovací spojky *ale*. *No* může mít v textu i další významy. Tak v replice č. 7 plní funkci citoslovce a signalizuje silné rozhořčení otce, který reaguje na dceřinu repliku. Může být ale i součástí ironické poznámky, tzn. je užito v opačném významu (*to určitě ne* - č. 15). Příznaková je zde především intonace.

Významným prostředkem konfliktního jednání na syntaktické rovině jsou negativně expresivně zabarvené věty, které naznačují rozčilení, rozrušení až afekt mluvčího a současně mohou vyjadřovat i nesouhlas, námitku, výčitku. Zimek (1980, s. 99) tyto věty označuje jako věty citové. Řadí k nim věty zvolací s charakteristickými zvolacími částicemi a

věty citoslovečně. Dovolila jsem si je ještě rozšířit o expresivní formy vět (či větných ekvivalentů) jmenných, infinitivních a vokativních a také o expresivní formy vyjadřování negace. V replice č. 1 otec kritizuje dceru pomocí expresivního substantiva a intenzifikujícího zájmena *taková hovadina*. Toto spojení je do věty zapojeno jako rozvitá jmenná část predikátu, ale může se objevit i samostatně, dokonce je to častější. Pak bychom ho mohli hodnotit jako substantivní větu (větný ekvivalent). Na svou obranu užívá dcera citoslovečnou větu s impulzivním (citovým) citoslovcem *kruci* (č. 3). Vyjadřuje tak negativně expresivně zabarvené odmítnutí a nesouhlas. Další odmítavou dceřinu reakci otec komentuje zvolací větou s citovou hovorovou částicí *bodejť* (č. 9). Podle Grepla – Karlíka (1989, s. 191) lze podobné věty považovat za adverbialní, protože jsou v nich částice funkčně synonymní s kvalifikujícími příslovci (špatně, dobře). Tuto hypotézu podporuje následující věta adverbialní s kvalifikujícím příslovcem *takle blbě* (č. 9). Mohli bychom ji také považovat za infinitivní větu, ve které je elidován právě infinitiv (*takle blbě to udělat*). Infinitivní věty, v nichž se infinitiv užívá místo indikativu, bývají v konfliktech spolu se zvolací intonací výrazovým prostředkem citové hodnotícího zaujetí, obvykle podivu s odstínem rozhořčení (Grepl – Karlík, 1989, s.192). Mívají i komunikativní funkci výtky, výčitky. Expresivně nejsilnější v této ukázce je otcova výpověď *di do prdele tedy* (č. 14, 16) v platnosti citoslovce vyjadřujícího odmítnutí (SSČ, 1994, s. 123). Kromě citových vět je v ukázce významným signálem konfliktního jednání také ironie (č. 11, 12). Pomocí ní vyjadřují mluvčí výtku, výčitku, odmítnutí, ale i výsměch. Její podstatou je vlastně záměrné melodické zdůraznění neplatnosti obsahu výpovědi, a proto ji Nekula (1991, s. 10, 11) zařazuje k nepřímým mluvním aktům (o nich viz později).

Konflikt v druhé ukázce probíhá mezi otcem, matkou a mladší dcerou. Zatímco v první ukázce má hádka pouze jedno téma, v druhém konfliktu se prolíná témat několik (dárek pro matku k narozeninám a pořádání oslavy, nedostatek finančních prostředků na dárky pro starší dceru a jejího manžela, utrácení přivydělaných peněz, neschopnost domluvy o vhodném řešení celé situace aj.).

- 1 O to znamená že Jára dala to ↑ / tak teď musíš Vildovi ↑ / a musíš i jí ↓
 2 M ty děláš jako kdyby sme nikdy NEDALI čoveče ↓
 3 O jak nedal? ↓ / co za / [co tady zase žvaníš ↓]
 4 M [k narozeninám ↓] / no tak že řekneš MUSÍŠ dát ↓ / [to je snad NORMÁLNÍ ↓ ne? ↑]
 5 O [no ale
 6 nebudu dávat tisíce] korun ↓ / kde je vemu asi ↓ / TY ↓ / / to ste s tím uděaly

- 7 ↓ / dybyste to uděaly ↑ / dybyste byly bejvaly rozumný a řekly ste jí jako normální
 8 ↑ / vos / jako normální ↑ / buď s:lavnostnější voběd a todlencto a tim to vadne ↓
 9 Dm =no dyť tak se to udělá ↓ (narozeniny matky)
 10 O jak to? ↓ / dyť vy už ste to s: zkurvily už ↓ / vy ste už to zveličily ↓ / že už to tak není totiž ↓
 11 Dm a nikdo to nezveličoval ↓ / my sme se ptaly ↑ jestli / budem kupovat mámě nákou zbytečnost
 12 jako je zlato řetizek nebo náramek ↑ / a nebo jestli něco nepotřebuje nutně ↓ / a máma řekla ↑ /
 13 že by si chtěla koupit sukni a boty ↓ / tak / jedna jí dala / tisícovku na sukni ↑ / a jedna na boty ↓ /
 14 dyť sme ti to jasné řekly ↓ ne: ↑
 15 M no taks' jí měl každý pětistovku přídát ↓ a ↑
 16 O měla si ušetřit z peněz který se vydělaj a z toho si to koupit ↓ / a ne: říkat TODLE ↓
 17 Dm proč? ↑ / [my sme se jí na to schválně ptaly ↓]
 18 O [já sem zvědav ↑ / co tedkon ↑] / jak se vona tedkon zachová ↓ / k VILDOVI ↑ /
 19 k pětáctičeti ↑ / a [HOLce k pětáctičeti ↓ / TO sem strašně zvědav ↓] (proneseno hlasitě, vyčítavě)
 20 Dm [to uvidíme ↓ / rozmyslíme si ↑] / co bysme mu [hezkyho koupili ↓]
 21 O [aha: ↓ / no: ↓ / tak to sem
 22 zvědav ↓
 23 Dm nemusíš být zvědav ↓ / rozmyslíme si ↑ / co bysme mu [hezkyho koupili ↓]
 24 O [no ↓] // no: to sem ZVĚDAV ↓ / a
 25 hlavně sem zvědav ZA CO ↓ / to je tam na tom to nejdůležitější ↓ / dyž už máš půl měsíce ↑ /
 26 a máš na to štrnáct dní ↑ // prakticky ↑ / nebo tři neděle necelý ↓
 27 Dm já ti něco povím ↓ / my sme ti to s Járou vobě navrhly ↓ / ty si se s námi NEchtěl na tom
 28 finančně [podílet ↑]
 29 O [já sem vám] jasné řek ↓ že ↑ / že to je normální narozeniny ↓ / já sem vám NIC jinýho nefek ↓
 30 Dm ty si se na tom nechtěl finančně podílet ↑
 31 O =PROTOŽE sem vám řek ↑ / že sou to NORMÁLNÍ narozeniny ↓
 32 Dm ty si se na tom prostě nechtěl finančně podílet ↑ / a tak my sme se na tom podílely samy ↓ no ↓
 33 O no tak TO SE NA MĚ NEZLOB ↑ / vy ste si zase vymyslely něco jinýho ↓
 34 Dm no my sme si nic nevymyslely ↓
 35 O VYMYSELELY ↓
 36 Dm my sme přemejšlely ↑ / že kdyby sme kupovaly mámě nákou bíbost ↑ / [tak bysme] stejné tři
 37 O [a proč? ↑]
 38 Dm nebo čtyry stovky za to daly ↑ / protože nepřideš s prázdnějma rukama ↓ / STEJNĚ jí něco
 39 koupíš ↓ / nákou kosmetiku nebo něco ↑ / a stejné bys za to tři čtyry stovky dal ↓ / tak sme si
 40 s Járou myslely ↑ že je lepší jí to dát radši za něco užitečnějšího ↓
 41 O no: no: / to sem zvědav jak to udělá teď ↓ / když je má dva / na krku ↓ / /

- 42 Dm mamko jak to uděláme? ↓ III jak to uděláme? ↓ III když táto s tebou se tak dobře dohaduje ↓
 43 O a jak se se mnou CHCEŠ DOHADOVAT? ↓ I dyk já ty I já peníze musím říct aby mi je máma
 44 dala ↓ I TY ↓ I CINTO jedna UKECANÁ ↓ I z rozpočtu ↓ I co teď tohle kecáš ↓ I já sem ti JASNĚ
 45 řek ↑ I ty furt mě využíváš to ↑ I že že vydělám dva tisíce za to ↓ I ty mě VYLOŽENĚ
 46 VYUŽÍVÁŠ na to ↓
 47 M na co? ↓
 48 Dm já tě využívám? ↑ I já sem ti někdy řekla abys mi je dal? ↑
 49 M (smích) (údiv, nepochopení otcovy výtky)
 50 O ale já sem je někdy zamlčel nebo to? ↓ I já sem koukal abych _____
 51 Dm no tak nemáš kecat ↑ a měl si vzít pětistovku ↑ a říct ↓ I holky já vám na to přidám ↓
 52 M jo: ↓ I a byl klid ↓
 53 Dm no: a bylo by to ↓ I ale tebe to ani nenapadlo ↓

Výměna mluvčích v tomto konfliktu probíhá vcelku plynule. V řádcích č. 17 až č. 23 se spor vyostřuje, otec i dcera hovoří simultánně, skáčou si do řeči, zrychluje se tempo řeči, oba mluvčí zvyšují hlas a zdůrazňují některá slova. Napětí však po chvíli poleví. Podobně z v u k o v ě „ v r c h o l y “ se během hádky objeví ještě dvakrát (č. 30 - 34; č. 42 - 45), ale nejsou již doprovázeny soupeřením o slovo a souvisí spíše s rozčilením, rozladěním mluvčích. Intenzita napětí či nepřátelství se tedy může během konfliktu měnit.

Z lexikálních prostředků konfliktního jednání v této ukázce jsou opět významné expresivní výrazy. Kromě vulgárního *žvaníš* (č. 3), *zkurvily* (č. 10) a *nemáš kecat* (č. 51) se zde objevuje ještě vulgární oslovení *cinto jedna ukecaná* (č. 44), vyjadřující negativní postoj otce k dceři. Podle Grepla - Karlíka (1989, s. 194) lze toto oslovení hodnotit jako vokativní větu s kvalifikačním vokativem, protože má plnou výpovědní platnost (rovná se větě *Jsi ukecaná! Kecáš!*). Významná je v této ukázce částice *vždy!* (č. 9, 10, 14, 43). Stojí na začátku odporovací repliky a signalizuje protikladné názory mluvčích, nesouhlas, odmítnutí. Má podobnou funkci jako odporovací spojka *ale* (č. 5, 50). Tento význam nese i slučovací spojka *a* na začátku repliky (č. 11, 37, 43). Výrazným signálem napětí mezi partnery jsou v ukázce také některé zvláštní formy užití zájmen. Nesoulad, rozhořčení, výčitku vyjadřuje zájmenný podmět (*vy*), opakovaný a zdůrazněný (č. 10). Jiný zájmenný podmět (*já*) naopak zesiluje argument mluvčího, slouží k obraně (č. 48, 50). V některých úsecích konfliktu se mluvčí také záměrně vyhýbají řeči v 1. osobě (*a nikdo to nezveličoval* - č. 11). Můžeme zde hovořit o tzv. depersonifikaci (Cheepen - Monaghan, 1990). Zřejmě se tímto způsobem snaží jakoby distancovat od problému, stát mimo něj, nechť si připustit stanovisko partnera, se kterým nesouhlasí. Silně nezdořily je i způsob řeči, kdy se o přítomném účastníkovi konfliktu hovoří ve 3. osobě, někdy se dokonce označuje pouhým

zájmenem 3. osoby (otec hovoří o přítomné matce ve 3. osobě - č. 16 a označuje ji zájmenem *vona* - č. 18). Dalším lexikálním prostředkem konfliktního jednání je užití sloves souvisejících s aktem mluvení. Jedná se o jakási metajazyková vyjádření, v nichž mluvčí upozorňuje na důležitost své výpovědi (*já ti něco povím* - č. 27), tj. jde o přípravnu sekvenci, nebo takto přímo vyjadřuje námitku, nesouhlas, rozhořčení (*co tady zase žvaníš* - č. 3, *co teď tohle kecáš* - č. 44). Silně příznaková je zde intonace. Pro rodinnou komunikaci je také typické ustálené vyjadřování jednotlivých mluvčích. Souvisí jak s jejich individuálními vlastnostmi, vyjadřovacími zvyklostmi, tak i s pevným místem, které v rodině zaujímají. Zajímavé jsou zejména ustálené formule, které mluvčí užívají někdy i návykově - opakovaní *já sem zvědav* v několika výpovědích za sebou (č. 18, 21, 23) nebo časté užití formule *to se na mě nezlob* (č. 33), jejichž význam je vyprázdněný (mluvčí není zvědavý ani se neomlouvá). Tento jazykový jev může souviset s poměrně silným sklonem mluvčích k redundantnímu vyjadřování ve chvílích vrcholení sporu.

Obvyklým prostředkem konfliktního jednání na syntaktické rovině je opakování části repliky či celé repliky jednoho partnera ve výpovědi jeho protivníka. Rejmánková (1976) v této souvislosti hovoří o replikách založených na lexikálním opakování. Všimá si faktu, že při tomto opakování probíhá přehodnocení funkce určitého komponentu výpovědi. Část předchozí repliky, vyjadřující jistý diktální význam v rámci výpovědi, se vyskytuje v následující replice ve funkci její modální části, tj. v úloze prostředku vyjádření subjektivně modálního významu reakce mluvčího, jeho postoje. Někdy může docházet dokonce k několikerému opakování, jako např. v replikách č. 1 - 5 sloveso *dát* (*musíš dát*). Výrazně konfliktní zabarvení mají v této ukázce také nepřímé řečové akty, tj. výpovědi určitého modálního typu, které lze podle Müllerové (1981) využít pro vyjádření záměru významově až protikladného. Velmi široký je zvláště okruh tázacích vět, které mohou vyjadřovat repertoár různých modálních odstinů. Důležitým prostředkem jejich rozlišení je hlavně intonace a také zabarvení hlasu mluvčího. V ukázce jsou tyto tázací věty nakumulovány na poměrně malém prostoru (č. 42 - 50). Vyjadřují nelibost, rozhořčení, námitku, nesouhlas i výčitku, jsou signálem silného nesouladu mezi partnery.

Na závěr této analýzy bych chtěla poznamenat, že neexistují žádné jazykové prostředky, které primárně signalizují konflikt. Teprve jejich spolupůsobení s dalšími složkami konkrétní komunikační situace způsobuje, že mohou sekundárně nést konfliktní zabarvení.

Ve svém příspěvku jsem se zaměřila na charakteristiku častých momentů běžné, spontánní komunikace, při kterých mezi mluvčími vzniká napětí, nesoulad, konflikt.

Propojením komunikační i jazykové stránky konfliktního jednání jsem se pokusila vymezit konflikt jako komplexní jev tvořený mnoha složkami. Přestože jsem si vědoma omezení poznatků v tomto příspěvku na konkrétní materiál, snažila jsem se vystihnout i některé obecné rysy konfliktu. Dvě ukázky, jež jsem charakterizovala v tomto příspěvku, jsou součástí materiálu k diplomové práci (DP, FF UK, Praha 1999). V ní jsem mnohé, zde pouze naznačené poznatky propracovala a celou práci obohatila o odkazy na odbornou literaturu zabývající se problematikou sociolingvistických a psycholingvistických aspektů konfliktu.

Většina reálných komunikačních událostí je skrytá, nebo i zjevně konfliktní, či alespoň z hlediska konfliktnosti smíšená. Charakteristika těchto konfliktních momentů nám paradoxně může pomoci překonat, „harmonizovat“ překážky v komunikaci, způsobené růzností, někdy až neslučitelností našich představ, postojů a názorů.

Literatura:

- Flídrová, H.: *Sociolingvistické a psycholingvistické aspekty dialogu a polylogu v ruštině*. Praha 1989.
- Grepl, M. - Karlík, P.: *Skladba spisovné češtiny*. Praha 1989, 2. vydání.
- Hlavsová, J.: *Konflikt jako forma kontaktu*. SaS, 52, 1991, s. 256 - 263.
- Cheepen, Ch. - Monaghan, J.: *Spoken English: A practical guide*. London and New York 1990.
- Kořenský, J.: *Osobnost, sociální role, komunikace, rozpor, konflikt*. SaS, 52, 1991, s. 241 - 246.
- Křivohlavý, J.: *Konflikty mezi lidmi*. Praha 1973.
- Křivohlavý, J.: *Jak si navzájem lépe porozumíme*. Praha 1988.
- Müllerová, O.: *K výstavbě dialogického textu*. SaS, 42, 1981, s. 282 - 290.
- Müllerová, O.: *Dialog a konflikt*. SaS, 52, 1991, s. 247 - 255.
- Müllerová, O.: *Problémy vedení dialogu v televizi*. NŘ, 77, 1994, s. 73 - 84.
- Müllerová, O.: *Dialogické pořady v televizní publicistice*. In: Spisovná čeština a jazyková kultura 1993. Praha 1995, s. 171 - 175.
- Müllerová, O. - Hoffmannová, J. - Schneiderová, E.: *Mluvená čeština v autentických textech*. Praha 1992.

Nekula, M.: *Signalizování ironie*. SaS, 52, 1991, s. 10 - 20.

Rejmánková, L.: *K otázce modalit v dialogu*. Jazykovědné aktuality, 13, 1976, s. 22 - 24.

Skácel, J. - Müllerová, O.: *Ústní a písemná interakce*. Karviná 1997.

Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost. Praha 1994, 2. vydání.

Vaňková, I.: *Mlčení v komunikaci*. SaS, 57, 1996, s. 91 - 101.

Zemskaja, J. A.: *Gorodskaja ustnaja reč i zadači jejo izučeniija*. In: Raznovidnosti gorodskoj ustnoj reči. Red. D. N. Šmeljev - J. A. Zemskaja. Moskva 1988, s. 2 - 44.

Zimek, R.: *Odras emocionálnosti v sémantické a gramatické výstavbě výpovědi*. In: Otázky slovanské syntaxe IV/2. Brno 1980, s. 99 - 103.

Poznámky:

¹Zemská (1988) ho nazývá principem soupeření, Jotov (podle Flídrové, 1989, s. 28) ho označuje jako negativní kooperaci.

²Analýzou konfliktního jednání se v současnosti zabývá O. Müllerová. Zaměřuje se především na dvě oblasti komunikace. Jednak na komunikaci pracovní (Müllerová, 1991); jednak na komunikaci probíhající v televizních dialogických pořadech (Müllerová, 1994, 1995).

³Materiál jsem získala ze zvukových nahrávek běžné komunikace při obvyklém chodu rodiny v jedné středočeské vesnici. Komunikace se střídavě účastní čtyři dospělí členové rodiny (otec, matka, starší dcera a mladší dcera).

⁴V SSČ (1994, s. 142) je význam slova konflikt naznačen pomocí výrazů „střetnutí, srážka, prudká výměna názorů, hádka, spor, rozepře, neshoda; rozpor, nesouhlas“. V tomto příspěvku je budu užívat synonymně.

⁵Skácel - Müllerová (1997) rozlišují následující fáze konfliktu: 1. latentní (podhoubí, v němž se konflikt bude rozvíjet), 2. vnímanou (účastníci interakce začínají vnímat, že jejich vztahy jsou neslučitelné), 3. pocítovanou (začínají stresy, úzkost, nepřátelství), 4. manifestovanou (všestranně viditelný konflikt v celém interakčním spektru).

⁶Jazykový materiál jsem zpracovala podle Müllerové, Hoffmannové, Schneiderové (1992).

⁷Podle I. Vaňkové (1996) mohou pauzy samy o sobě fungovat jako specifický komunikát se sémiotickou platností, který může mít tři funkce: 1. expresivní (vyjadřuje vnitřní stav produktora textu), 2. apelovou (záměrné působení produktora na posluchače), 3. fatickou (kontaktovou).

Zpráva o činnosti Jazykovědného sdružení České republiky za rok 2000

Přednášková činnost

Jazykovědné sdružení ČR se podílí na rozvoji české jazykovědné bohemistiky i obecné lingvistiky. Je vědeckou společností sdružující lingvisty všech oborů a zaměřeni, z pracovišť vysokoškolských i akademických. Přispívá k všeobecné informovanosti o stavu výzkumu v jednotlivých oborech i na jednotlivých pracovištích. Členové Jazykovědného sdružení se setkávají na přednáškách a diskusích v pražském centru a v devíti mimopražských pobočkách (srov. přehled přednáškové činnosti v Praze i jiných městech). Jazykovědné sdružení věnuje pozornost činnosti nejvýznamnějších českých lingvistů a u příležitosti jejich životních jubileí pořádá přednáškové i přátelské debaty odborné večery. Některé z přednášek se konají v součinnosti s Pražským lingvistickým kroužkem. Jazykovědné sdružení podporuje i mezinárodní kontakty české jazykovědy. Součástí programové náplně byly v r. 2000 také přednášky zahraničních lingvistů.

Jazykovědné sdružení se snaží podporovat rovněž vědeckou činnost začínajících lingvistů. V loňském roce uspořádalo spolu s Ústavem pro jazyk český AV ČR konferenci nazvanou *Setkání mladých jazykovědců*, která se konala ve dnech 14. - 15. června 2000 v prostorách Akademie věd ČR v Praze na Národní třídě. Setkání se zúčastnili mladí jazykovědci z vysokoškolských i akademických pracovišť z Prahy, Brna a Olomouce. Na konferenci zaznělo dvacet čtyři referátů na nejrůznější bohemistická i obecně lingvistická témata. Členové Jazykovědného sdružení měli možnost seznámit se s osmnácti z nich ve zvláštním čísle Jazykovědných aktualit. Příští konference se bude konat na jaře roku 2001 v Olomouci. Podobná setkání se konají již po několik let na Slovensku v Modre-Piesku pod názvem *Stretnutí mladých jazykovedcov*. Cílem slovenských i českých konferencí je umožnit mladým lidem zabývajícím se jazykem, aby se pravidelně setkávali a poznávali kolegy z jiných pracovišť. Za organizaci pražského setkání v roce 2000 děkuje Jazykovědné sdružení Mgr. Lucii Hašové, Mgr. Markétě Slezákové (obě ÚJČ) a Mgr. Giorgiovi Cadornimu (FF UK).

Další aktivity

Jazykovědné sdružení se ve stále větší míře zabývá ve spolupráci s MŠMT ČR otázkami výuky češtiny jako mateřského jazyka na českých školách. Snaží se přispět k rozvoji jazykového vzdělávání žáků ZŠ a SŠ především tím, že se zaměřuje na zvyšování úrovně učebnic českého jazyka. V součinnosti s MŠMT se podílí na recenzním řízení učebnic českého jazyka, které se ucházejí o udělení Doložky MŠMT ČR (zařazení do oficiálního seznamu učebnic pro základní a střední školy), resp. o prodloužení její platnosti. Hlavní výbor JS ČR doporučuje pro každý titul dva recenzenty ze seznamu odborníků navrženého jednotlivými odbočkami JS. Recenzenti se snaží prosazovat při posuzování učebnicích textů do školní výuky poznatky současné jazykovědy, využívají své pedagogické kvalifikace a didaktických zkušeností a dbají na to, aby učebnice byly zpracovány přiměřeně k věku žáků a aby byly v souladu s vzdělávacími standardy předmětu český jazyk a literatura. Dbají na jazykovou kulturu učebnicích textů a na vhodnost užívané lingvistické terminologie. Ve spolupráci s Jazykovědným sdružením vzniká pro potřeby škol Slovník jazykovědné terminologie, který připravil prof. dr. P. Hauser, CSc. se svým kolektivem z PF MU Brno. Slovník by měl usnadnit užívání termínů učitelům i žákům.

Dne 30. listopadu 2000 byl v Praze uspořádán školskou komisí hlavního výboru JS ČR společný seminář pro recenzenty a autory učebnic, jehož cílem bylo zvýšení vzájemné informovanosti a porozumění. Materiály ze semináře budou publikovány v metodickém časopise *Český jazyk a literatura*.

Podle požadavků MŠMT se členové Jazykovědného sdružení v r. 2000 zapojili i do přípravy a posuzování nových Rámcových vzdělávacích programů. Po dohodě s MŠMT a Výzkumným ústavem pedagogickým se JS bude podílet na organizaci ankety mezi učiteli, která by měla ukázat, jaké učebnice češtiny se na školách používají a jaké s nimi učitelé mají zkušenosti.

V únoru 2001 uspořádá JS ve spolupráci s Ústavem pro jazyk český AV ČR seminář o výuce češtiny (se zaměřením na syntax a její zpracování v některých učebnicích), který uvede vstupní přednáškou doc. dr. P. Novák, CSc. z FF UK.

Jazykovědné sdružení bude iniciovat zaměřením na výuku češtiny i u mladých jazykovědců. Na příštím Setkání mladých jazykovědců v květnu r. 2001 v Olomouci bude výuce češtiny na českých školách pravděpodobně věnována samostatná sekce.

Publikační činnost

JS vydává interní zpravodaj Jazykovědné aktuality, který je rozepisován všem členům Jazykovědného sdružení. V tomto zpravodaji najdou čtenáři informace o aktivitách JS v centru i pobočkách, teze přednášek, zprávy o grantových projektech, recenze nejnovějších lingvistických publikací, domácích i zahraničních, diskuse o aktuálních tématech a rozhovory s jubilanty. V r. 2000 vyšla dvě pravidelná dvojčísla a číslo mimořádné věnované referátům ze Setkání mladých jazykovědců.

V Praze dne 20.1.2001

Světlá Čmejková – Jana Hoffmannová

Přehled přednášek Jazykovědného sdružení v roce 2000

Praha

1. František Čermák: Jazyk a informace (3. února 2000)
2. Josef Filipec: K pojmu „valeur“ u Ferdinanda de Saussura (17. února 2000)
3. Patrick Sériot (Universita v Lausanne): Z epistemologie lingvistiky: Metafora živého organismu a její role při zrodu pražského strukturalismu (24. února 2000)
4. Libuše Dušková: Konstantnost syntaktických funkcí mezi jazyky (16. března 2000)
5. Oldřich Švarný: Prozodické rysy napříč jazyky (s východiskem severní čínštiny) (13. dubna 2000)
6. Elda Weizmanová (Bar-Ilan University): Challenge in news interviews: patterns of reciprocity (4. dubna 2000)
7. Neil Bermel (University of Sheffield): Střídání kódů či míšení jazykových prostředků? K popisu dialogu v české beletrii (11. května 2000)
8. Rostislav Kocourek (Dalhousie University): Jazyková stránka Sokalovy kritiky postrukturalismu: K terminologii lingvistiky (25. května 2000)
9. Přemysl Adamec: Predikační kategorie v nefinitních deprozičních konstrukcích (na materiálu současné ruštiny) (12. října 2000)
10. Slavo Ondrejovič: Metamorfózy sociolingvistického výskumu na Slovensku (26. října 2000)
11. Juliane Besters-Dilgerová (Universität Wien): Jazykovaja situacija na Ukraine (30. listopadu 2000)
12. Marie Krčmová: Fenomén hantec (14. prosince 2000)

Brno

1. Aleš Brandner: Jaké perspektivy má běloruština? (19. ledna 2000)
2. Tatjana Michajlovna Nikolajeva: Processy semantičeskoj transformacii (23. února 2000)

3. Markus Giger: Syntaktická modelace českých rezultativních konstrukcí v rámci dependenční gramatiky (8. března 2000)
4. Jarmila Panevová: Poznámky k významům reflexiva (29. března 2000)
5. Pavol Žigo: Vývin českej a slovenskej lexiky na pozadí kvantitatívnych vlastností času (12. dubna 2000)
6. Miloslava Knappová: K problémům současné antroponomastiky (24. května 2000)
7. Stephan Michael Newerkla: Odvrácená tvář habsburských jazykových zákonů v Čechách (21. června 2000)
8. Slavomír Ondrejovič: Sociolingvistický výskum na Slovensku (29. září 2000)
9. Ada Vidović-Muha: Slovinský spisovný jazyk 20. století z hlediska teorie sociálních funkcí (18. října 2000)
10. Květuše Lepilová: K pojmosloví verbální a neverbální komunikace (15. listopadu 2000)
11. Ludmila Pacnerová: Česká bible Hlaholská (bible Vyšebrodská) (6. prosince 2000)

České Budějovice

1. Mirek Čejka: Komenský - jazykovědec (v evropské jazykovědě 17. století) (1. března 2000)
2. František Krejča: Mýtus, pohádky a jazyk (15. března 2000)
3. Karel Flossmann: Biblické konkordance a jazyk českých překladů Písma (10. května 2000)
4. Mirek Čejka: Náboženství nebo filozofie? K duchovnímu světu staré Číny (16. května 2000)
5. Aleš Brandner: Vývojové tendence současné běloruštiny (16. května 2000)
6. Alexandr Stich: Barokní Čechie (6. června 2000)
7. Alexandr Stich: Barokní čeština (28. listopadu 2000)
8. Jaroslav Svoboda: Maramureš: jazyk a lidé v severozápadním Rumunsku (29. listopadu 2000)

Hradec Králové

1. Mirek Čejka: Komenského filozofický jazyk a filozofie jazyka (5. dubna 2000)
2. Eva Pallasová: Počátky slovenské historické slovo tvorby (Miklošičův model) (15. listopadu 2000)
3. Jitka Dršatová: Česko-slovenské jazykové vztahy po rozpadu Československa (13. prosince 2000)

Karviná

1. Milan Hrdlička: Překlad jako komunikační akt (26. dubna 2000)
2. Daniel Lančarič: Terminologická kompetencia v zahraničnom styku ako súčasť komunikačného profilu ekonóma a prekladateľa ekonomických textov (27. dubna 2000)
3. Štefan Hitmár: Informácia v práci manažera (28. dubna 2000)
4. Olga Müllerová: Styl rozhlasového dialogu s hostem (11. listopadu 2000)

Olomouc

1. Ludmila Štěpanova: K diachronickému popisu české frazeologie (23. února 2000)
2. Markus Giger: Syntaktická modelace českých rezultativních konstrukcí v rámci dependenční gramatiky (7. března 2000)
3. Tomáš Hoskovec: Formální paradigmatica a slovo tvorba (litevská inspirace) (5. dubna 2000)
4. Karel Komárek: Proměny textu Jirákových Starých pověstí českých (25. října 2000)

5. Petr Karlík: Odkud získávají výrazy ve větě pády? (8. listopadu 2000)
6. Vladimír Vavřínek: Staroslověnské Životy Konstantina a Metoděje na pozadí byzantské hagiografie (22. listopadu 2000)
7. Libuše Dušková: Konstantnost syntaktické funkce mezi jazyky (6. prosince 2000)
8. Jana Hoffmannová: Dimenze neurčitosti v mluvených projevech (13. prosince 2000)

Opava

Petr Karlík: Poslední hřebík do rakve valenční teorie (23. května 2000)

Ostrava

1. Klára Buzássyová: Slovenčina ako stredoeurópsky slovanský jazyk (23. února 2000)
2. Naděžda Kvítková: Ke stylu a jazyku duchovních promluv (15. března 2000)
3. Josef Jodas: České prvky ve slovní zásobě německého jazyka (22. března 2000)
4. Ludmila Stěpanova: K diachronickému popisu české frazeologie (19. dubna 2000)
5. Josef Kolařík: Onomastická problematika analýzy patrocinií (10. května 2000)
6. Jiří Damborský: Existuje systém slovníku? (27. listopadu 2000)

Plzeň

Marie Majtánová: Historie českých názvů hub (10. května 2000)

Ústí nad Labem

1. Ilona Balkó: K fonetickému výzkumu tempa řeči a tempa artikulace (29. března 2000)
2. Patrik Mitter: K lexikologickému a lexikografickému zaměření disertační práce (10. května 2000)
3. Hana Maliková: Vlastní jména a způsoby jejich překladu (29. listopadu 2000)

Nové publikace

Nové indoeuropeistické publikace

V osmdesátých letech jsem v *Jazykovědných aktualitách* (1984, č. 2, 79-82 a 1989, č. 4, 120-123) uveřejnil dvě zprávy o nových indoeuropeistických publikacích. V téměř dvou deceniích, jež od té doby uplynula, vyšel nemalý počet nových knih zabývajících se indoevropskými jazyky a tzv. indoevropskými reáliemi. Na rozdíl od předcházející doby jsou nám tyto publikace lépe přístupné: pokud nejsou v našich knihovnách (obávám se, že ve většině případů nejsou!), máme možnost aspoň do nich nahlédnout při návštěvách zahraničních knihoven (v mém případě zejména knihovny Jazykovědného ústavu vídeňské university). Tato zpráva chce naše čtenáře velmi stručně informovat o řadě takovýchto publikací. Nejdříve uvádíme jejich chronologicky seřazený přehled:

MARTINET, A.: *Des steppes aux océans*. Paris, Payot, 1984, 1986. 274 str.

MALLORY, J. P.: *In Search of the Indo-Europeans*. London, Thames & Hudson, 1989. 288

VILLAR, F.: *Los Indoeuropeos y las origenes de Europa. Lengua y historia*. Madrid, Gredos, 1991. 501 str. (italsky: *Gli Indoeuropei e le origini dell'Europa*. Bologna, Il Mulino, 1997)

LEHMANN, W.P.: *Theoretical Bases of Indo-European Linguistics*. London, Routledge, 1993. 324 str.

RAMAT, A. G. – RAMAT, P.: *Le lingue indoeuropee*. Bologna, Il Mulino, 1993, 1994. 544 str. (anglicky: *The Indo-European Languages*. London, Routledge, 1997)

HAUDRY, J.: *The Indo-Europeans*. Lyon, Institut d'études indo-européennes, 1994. 165 str. (přeloženo z franc. originálu)

BADER, F. aj.: *Langues indo-européennes*. Paris, CNRS, 1994. 420 str.

SERGEANT, B.: *Les Indo-Européens*. Paris, Payot, 1995. 536 str.

BEEKES, R. S. P.: *Comparative Indo-European Linguistics*. Amsterdam – Philadelphia, Benjamins, 1995. 376 str. (přeloženo z nizozemského originálu)

GAMKRELIDZE, T. – IVANOV, V. V.: *Indoeuropean and the Indoeuropeans I, II*. Berlin – New York, W. de Gruyter, 1995. 865 + 264 str. (přeloženo z ruského originálu)

AMBROSINI, R.: *Introduzione alla linguistica indo-europea I, II*. Lucca, Ed. S. Marco, 1996. 419 str.

SCHMITT-BRANDT, R.: *Einführung in die Indogermanistik*. Tübingen – Basel, Francke, 1998. 322 str.

MEIER-BRÜGER, M.: *Indogermanische Sprachwissenschaft*. Berlin – New York, W. de Gruyter, 2000, 293 + 88 str.

Jak je z tohoto přehledu patrné, jde větším dílem o knihy publikované v románských zemích. Většinou jsou to práce polopopulárního charakteru, mající za cíl informovat čtenáře vzdělané v oblastech filologie a archeologie o současném stavu bádání o našich indoevropských předcích a jejich jazyce. Toto ovšem neplatí o práci W. P. Lehmana a ovšem i o monumentálním díle T. Gamkrelidze a V. V. Ivanova, kde ruský originál řada našich čtenářů již zná, přinejmenším z mé zprávy (JAKt 1989, seš. 3-4) a z podrobnější recenze P. Vavrouška (LF 110, 195 n.). Čistě lingvisticky orientované publikace (Beekes, Ambrosini, Schmitt-Brandt, Meier-Brüger) mají vesměs charakter úvodů do indoevropské jazykovědy toho typu, jako byl klasický úvod Meilletův nebo novější úvod Szemerényiho. Každý z těchto úvodů (příruček) je ovšem svým způsobem originální a přináší vlastní autorova řešení některých problémů (v největší míře to platí o knize R. Schmitta-Brandta).

V rámci této zprávy není dost dobře možné posoudit zvlášť každou z uvedených knih. Omezíme se na stručné konstatování několika převládajících rysů. V oblasti čistě lingvistické je to obecně uznání tzv. laryngální teorie (v různých jejích obměnách), u některých též pokusy o revizi tradičního pohledu na indoevropské hláskosloví (glotální teorie apod.), v morfologii nezřídka ergativní hypotéza. V oblasti tzv. reálií dominuje teorie M. Gimbutasové o indoevropské pravlasti (kurgany) a teorie G. Dumézila o tripartitě sociálních funkcí v praindoevropské společnosti.

Více o obsahu a charakteru nových indoeuropeistických publikací napoví poněkud podrobnější informace o dvou z nich, každá reprezentuje jeden ze dvou výše uvedených typů. Na začátku našeho přehledu publikací figuruje nevelká kniha slavného francouzského jazykovědce A. Martineta, představující podle našeho soudu prototyp knih románských autorů (Villar, Ramat, Sergent...).

V prvé části (kap. I-IV) se Martinet zabývá otázkou indoevropské pravlasti a postupu expanze indoevropských kmenů. V podstatě přejímá učení M. Gimbutasové: indoevropskou pravlast spojuje s tzv. kurganovou kulturou (stepní oblast mezi Dněstrem a Kaspickým mořem) a předpokládá tři vlny indoevropského osídlení střední a západní Evropy. Indoevropané přicházeli do těchto oblastí jako dobyvatelé a podmanitelé staršího obyvatelstva. V kapitole XI (slovník) se pak dozvídáme, že staroindoevropská patriarchální

společnost byla už sociálně rozvrstvena („tripartition sociale“ – učení G. Dumézila a jeho školy).

V další části (V) se Martinet zabývá jednotlivými indoevropskými větvemi. Kapitoly VI-VIII jsou věnovány metodologickým úvahám o rekonstrukci, o příčinách hláskových změn apod. – v podstatě to, co známe z proslulé Martinetovy knihy *Économie des changements phonétiques* (1955).

V následujícím výkladu o protoindoevropském fonologickém systému (IX) se dočkáme několika překvapení. Martinet přejal tzv. glotální teorii, jež pokládá indoevropské znělé okluzivy za pokračování starších glotalizovaných souhlásek. Navíc rekonstruuje preanalizované souhlásky *nt* a *mbh* a předpokládá změnu finálního *-n* v *-r* (tak vysvětluje heteroklisis!). Pokud se týká „laryngál“, postuluje existenci až deseti glotálních, faryngálních a uvulárních souhlásek, jež měly většinou vliv na zabarvení sousedních samohlásek (ale tuto domněnku známe už z jeho starších prací!). K tzv. monovokálníce teorii se však Martinet staví odmítavě.

Rovněž kapitola o gramatické stavbě (X) obsahuje řadu zajímavostí a odvážných domněnek (např. vyvozování finitních slovesných forem ze dvou typů slovesných jmen – „*nom d'action*“ a „*nom d'auteur*“), reprodukce všech těchto domněnek by však zabrala příliš mnoho místa. Zbývá dodat, že se Martinet na mnoha místech snaží přiblížit širšímu okruhu čtenářů své výklady paralelami z nedávného vývoje francouzštiny, příp. jiných moderních jazyků.

Jako reprezentanta druhé skupiny nových indoeuropeistických publikací – studijních úvodů – jsem zvolil tu, jež figuruje jako poslední v řadě, totiž knihu M. Meiera-Brüggera. Mj. i proto, že se tato kniha prezentuje jako nová verze úvodu do indoevropské jazykovědy, jehož dřívější verze vyšly pod stejným názvem v populární sbírce *Sammlung Götschen* (nyní *De Gruyters Studienbücher*). První verzi zpracoval R. Meringer (tři vydání: 1897, 1899, 1903), druhou H. Krahe (šest vydání: 1945, 1948, 1958, 1962, 1966, 1985). Nová verze je mnohem rozsáhlejší a ovšem také modernější (Krahe se v podstatě držel učení klasické mladogramatické školy).

Jak se dozvídáme z předmluvy, není tento úvod výhradním dílem Meiera-Brüggera: na zpracování kapitoly o indoevropském hláskosloví měl výrazný (ne-li lví) podíl M. Mayrhofer, kapitolu o syntaxi zpracoval M. Fritz, jenž se podílel také na zpracování úvodní kapitoly. Právě tato poměrně rozsáhlá kapitola (*Zur Einleitung* – k jejímu obsahu se ještě vrátím), dále kapitola V (*Zum Wortschatz des Urindogermanischen*) představují hlavní inovace, jež vedly k podstatnému zvětšení objemu tohoto úvodu ve srovnání s jeho

předchůdci. Kapitoly II (*Zur Lautlehre*) a III (*Zur Formenlehre*) nepřinášejí žádná zvláštní překvapení a obsahují přiměřeně zmodernizovaný, v podstatě však tradiční pohled na indoevropský fonologický (samozřejmě se třemi laryngálami) a morfologický systém. Fonologický výklad představuje – možno říci – v podstatě zkrácenou verzi Mayrhoferovy *Indogermanische Grammatik I.2* (o ní blíže v mé zprávě z r. 1989), morfologický výklad se v rozsáhlé míře opírá o názory a terminologii H. Rixe vyložené v jeho historické mluvnici řečtiny (1976).

Zajímavějšími se jeví některé oddily první kapitoly, totiž oddíl *B Die Indogermanistik mit PC und Internet* a zejména oddíl *A Zum Fach und zu seinem Studium*. Dozvídáme se tu, že se indoeuropeistika (*Indogermanistik*) stala na německých univerzitách „normálním“ studijním oborem s reglementovaným studijním plánem rozvrženým na osm semestrů a zakončeným magisterskou zkouškou. Takovouto reformu dříve velmi volného způsobu studia na polytematických fakultách jsme u nás zažili už dávno – v rámci „sovětizace“ našeho vysokého školství. Podle mého soudu je tento způsob studia pro exkluzivní obory (jako je indoeuropeistika, ale také např. orientální jazyky) nevhodný. Onen starý způsob (jejž někteří ještě pamatujeme), kdy zájemci vedle přednášek ze svého základního oboru (který je měl v budoucnosti žít) navštěvovali ještě fakultativní přednášky indoeuropeistické (nebo jiné) a nemnozí pak po dohodě s profesorem připravili disertační práci, byl efektivnější a úspěšnější a dostatečně zajišťoval kontinuitu bádání v těchto oborech. Ale dnes se zřejmě všude prosazuje scestný názor, že obor, který nemá vlastní studenty, je nerentabilní a zbytečný.

Bibliografická část úvodu je neobyčejně rozsáhlá. Nemile však překvapuje, že na šestašedesáti stranách, jež seznam literatury zabírá, najdeme jen šest jmen slovanských autorů: vedle všeobecně uznávaného J. Kurylowicze (šest titulů) jen V. V. Ivanov a V. M. Illič-Sviťč (anglické překlady!), dále R. Večerka (staroslověnská syntax, jež vyšla v SRN), L. Zgusta (dvě práce o maloasijských jmenech) a F. Miklošič (srovnávací slovanská syntax z let 1868 – 74!). Co se týká prací západoevropských autorů, překvapuje úpiné chybění prací A. Martineta.

Adolf Erhart

Nově o reklamě

Současná reklama je bezesporu jedním z velmi frekventovaných mediálních žánrů útočících na nás víceméně rafinovanými způsoby téměř na každém kroku. Je zcela zákonité, že se proto o ni zajímá i lingvistika, neboť hlavním jejím nástrojem je jazyk. Nejnověji se jí věnuje **Světa Čmejková** v monografii *Reklama v češtině* (nakl. LEDA 2000, 258 stran). Jsouc důkladně vybavena zkušenostmi odborné analýzy současných způsobů jazykové komunikace a všestranně komentujíc obdivuhodné množství současných reklamních textů širokého obsahového záběru, autorka podává důkladnou, funkčně pojatou charakteristiku reklamy nejen v rovině užitého jazykového vyjádření, ale i v rovině jejího zamýšleného účinku. Své výklady a hodnocení řadí do tří oddílů (*I. Život s reklamou, II. Metody analýzy jazykové reklamy a III. Jak reklamu číst*), dále vnitřně přehledně členěných, uvedených často i vhodně volenými příklady. III. oddíl (nejrozsáhlejší) je členěn na deset významových okruhů:

Reklamy v řeči vázané aneb Na zem sklouzla z nebe kouzla, Konfigurace hlásek a písmen aneb Mezi Vámi a zemí, Jazyková norma češtiny a hra s cizostí aneb BESTarostné spolu, Básnické figury a tropy aneb Na každou otázku jasná odpověď, Hra se slovy a jazykový humor aneb Obuďte se do toho. Botas, Slovo a obraz aneb Ve svěžím a čerstvém rytmu, Adresát reklamy a pragmatika řečových aktů aneb Splňte si sen!, Reklama a intertextualita aneb Vlasý dělal člověka, Hlasy v reklamě a interdiskursivnost aneb Nekupujte to, je to monstrózní, Reklama a hodnoty aneb Pokud něco vyrábíte, uřízněte to větší a pak to tam namlaťte. Po výstižně formulovaném Závěru jsou uvedeny bohatá Literatura, Věcný rejstřík a Jmenný rejstřík.

Uvedená práce je velmi důkladnou a zdařilou analýzou specifických prostředků mnohotvárné jazykové formulace reklam nejrůznějšího zaměření obsahového i v rovině možnosti diferencované působivosti na adresáty jednotlivce i společenské skupiny. V dílčích výkladech autorka využívá nejen svých osobních všestranných postřehů, ale i znalosti dosavadní odborné literatury domácí i cizí, již dovede zasloučeně komentovat. Formulace výkladů je sdělná, uváděním četných příkladů i názorná. To platí i o zobecnujících závěrech všech desíti kapitol. Tak např. pátá z nich má shrnutí: „Reklama je sdělení komplexní. Mediální reklama rozhlasová se opírá o kvality zvukové, televizní navíc i o dynamický obraz. Tiskovaná reklama využívá rovněž stránku obrazovou, vizuální – i když jen v podobě statické. Vtipu a pointy se často dosahuje dynamickou jazykovou hrou založenou na polysémii slova, na využití vztahu mezi jeho základním a přeneseným významem. Ve hře jsou tak dva

významy téhož slova a obrazový doprovod dokumentuje jiný význam slova, než ke kterému směřuje verbální sdělení. Kromě případů kontextualizace textu obrazem využívá reklama i princip opačný, totiž kontextualizaci obrazu textem...”

Svým podáním je citovaná monografie určena nejen odborníkům (pracovníkům reklamy a marketingu, lingvistům, učitelům), ale i široké obci laických čtenářů, kteří jsou reklamními konzumenty. Sděluje nejen to, co je podstatou reklamy a její rozmanité utvářenosti, rafinovanosti, jazykové a stylistické variantnosti, ale zároveň ukazuje různé možnosti její analýzy a jejího uplatnění v systému hodnot současné komunikace.

Jaroslav Hubáček

Per Linell: Approaching Dialogue. Talk, interaction and contexts in dialogical perspectives. (Impact: Studies in Language and Society, Vol. 3.) J. Benjamins, Amsterdam/Philadelphia 1998.

330 s.

Na samém počátku musím přiznat, že monografie P. Linella (v takové míře, jak se to zřídka stává) souzní s mou vlastní, osobní badatelskou konfesí. Proto čtenáře s omluvou prosím, aby následující řádky nepovažovali za klasickou recenzi (psanou s obvyklou snahou o objektivizaci, o hledání pozitiv i nedostatků), ale spíše za projev sympatií, obdivu a ztotožnění.

Dále pokládám za potřebné hned v úvodu přiblížit případným zájemcům autora monografie a jeho profesionální zázemí.¹ Per Linell (nar. 1944) je profesorem univerzity ve švédském Linköpingu, má lingvistické školení a je na této univerzitě přední osobností pracoviště (Department of Communication Studies), které se zaměřuje na výzkum jazyka /diskurzu/komunikace v programově širokém interdisciplinárním prostoru. Tím je určen Linellův hluboký zájem o četné další oblasti „humanitních studií“ (mj. o filozofii) i jeho spolupráce s jejich představiteli z celé Evropy (v poslední době např. se sociálními psychology). Jak sám píše, pro svou knihu hodně vytěžil z členství ve skupině, která se pod patronací nadace W. Reinera pravidelně scházela v letech 1988-1993 v německém letovisku Bad Homburg; výsledkem těchto seminářů a diskusí se staly sborníky *The Dynamics of Dialogue* (ed. I. Marková - K. Foppa, 1990), *Asymmetries in Dialogue* (ed. I. Marková - K. Foppa, 1991) a *Mutualities in Dialogue* (ed. I. Marková - C. F. Graumann - K. Foppa, 1995). Zájem o výzkum dialogu se v poslední době zvyšuje i v našem prostředí; domnívám se však, že jak teoretické a metodologické inspirace, tak mezinárodní kontakty tu zůstávají omezeny jednak na představitele „konverzační analýzy“ (směru spojeného po předčasně smrti H. Sackse především s činností E. A. Schegloffa, J. Heritage a řady dalších), jednak na okruh IADA (Mezinárodní společnosti pro výzkum dialogu). Ráda zde připomínám, že z trochu jiné strany - hlavně přes aspekty sociální a psychologické, přes souvislosti jazyka a myšlení apod. - se k lepšímu poznání fenoménu dialogu blíží i další pozoruhodní badatelé: patří k nim duše výše uvedené skupiny Ivana Marková, skandinávský klasik Ragnar Rommetveit, Thomas Luckmann (se svým dlouhodobě rozpracovávaným konceptem komunikačních žánrů), konverzační analýze relativně nejbližší Jörg Bergmann (autor u nás celkem nepovšimnuté, neobyčejně podnětné monografie o

drbech s názvem *Klatsch: Zur Sozialform der diskreten Indiskretion* - 1987, ang. překlad 1993), a v neposlední řadě také Per Linell.

Od první do poslední řádky se P. Linell ve své monografii netají tím, že jeho životní volbou je **dialogismus**. Dialogismus jako přístup, paradigma, metodologie, epistemologie objímající celou oblast „cognition and communication“; jako teorie, jejíž filozofické kořeny můžeme odhalit při pohledu směrem k fenomenologii, pragmatismu, Wittgensteinovým „jazykovým hrám“, sociálnímu konstruktivismu, symbolickému interakcionismu a sociálně kulturní sémiotice předznamenané M. M. Bachtinem. Toto paradigma autor vysvětluje a rozvíjí v celé knize a představuje dialog s obdivuhodnou důsledností jako fenomén, který má vždy minimálně dvě tváře („Janus-like“), hledí na obě strany, je někde mezi, neustále v pohybu... V jedné z poznámek autor připomíná rozšířený omyl: složka *dia-* ve výrazu *dialog* neznamená „dva“, nýbrž „skrze, přes, mezi“. Jde už o zdánlivou banalitu, ale Linell toto „mezi“ bere skutečně vážně a doslova: v jeho textu se neustále opakují profilující výrazy jako *interaction, interplay, interactivity, intersubjectivity, intertextual, interdiscursive...* Ke zmíněné „dvojitvářnosti“, oboustrannosti nebo mnohostrannosti poukazují v dalších frekventovaných výrazech komponenty jako *bi-, double-, multi-, poly- (bidirectional; double-sidedness, double-dialogicality, double-contextuality; multifunctional, multi-party, multi-voiced; polythematic, polytopical...)*. Dialog se vyznačuje vzájemností, spolupůsobením, spolupodílením; pro Linellovo vyjadřování je proto charakteristický i komponent *co- (co-presence, co-participation, co-text, co-author, co-producer, co-constitutive)*, a vůbec hojně využívání spojovníku v improvizovaných anglických složeninách typu *talk-in-interaction* (prosazené už Schegloffem ad.), *discourse-in-contexts, individuals-in-dialogue-with-partners-and-contexts*, aj. Orientace na neustálou změnu, pohyb se pak projevuje v prefixu *re- (recontextualization, redefinition, renegotiation...)*.

Dialogické dění je tedy založeno na permanentním vyvažování, balancování, obnovování rovnováhy. Stejně tak i dialogismus podle Linella balancuje mezi dvěma pojetími dialogu. Klasické pojetí platónské zdůrazňuje u dialogu symetrii, vyrovnanost, racionální jasnost, harmonii, koordinaci, kooperaci, reciprocitu, vzájemnost (*mutuality*), porozumění, koherenci, sdílení a spolupodílení (*joint construction*). Proti tomu staví autor druhý pól dialogu: asymetrii, konkurenci a soutěživost (*competition*), snahu realizovat individuální záměry, pouze částečné porozumění a sdílení, neustálé napětí až konfliktnost, víceznačnost, vágnost, roztržštěnost do izolovaných fragmentů. Vše se tu propíetá a komplementárně doplňuje, jedna složka nemůže být bez druhé, žádnou nelze oddělovat ani nadřazovat jiné. Dvěma stranami téže mince jsou diskurz a kontext, obsah a výraz,

struktura a proces, individuuum a společnost, mluvčí a jeho partner, „self“ a „other“, „initiative“ a „response“ aj.

Nepřekvapí nás, že v tomto dialogickém světě, jehož osami rozhodně nejsou karteziánské dichotomie, jsou lexikální významy chápány jako otevřené, dynamické potenciály; jako něco naprosto nehotového, co se dotváří až v kontextu, situaci, interakci. V dialogu probíhá neustálá cirkulace a „negociace“ významů, proces kontextualizace, rekontextualizace, dekontextualizace (tyto posuny mezi jednotlivými kontexty jsou samozřejmě základem intertextuality a interdiskurzivity, kterou autor pojímá obdobně jako Fairclough, 1992 aj.). Význam konstituující se v dialogu je obalen celou maticí potenciálních kontextů (srov. i Kofenský et al., 1987): lze rozlišovat např. momentální kontext situační a širší kontext daný sociokulturní tradicí (*double-dialogicity*), nebo ko-text (textový), kontext (situační v nejširším smyslu) a rámce, skripty, scénáře, modely jako složky předpokladové báze účastníků, mentální reprezentace, „background assumptions“ aj. Kontexty jsou do značné míry konstituovány až v dialogu, účastníci si je nejen vybírají (jak ukazuje např. teorie relevance), více či méně je sdílejí, ale také je neustále inovují (v rámci „interplay“ mezi diskurzem a kontextem).

Stejně dynamicky jsou pojímány i hlavní postavy dialogického světa - účastníci dialogu. Ani oni nejsou fixními, hotovými, předem danými subjekty (a totéž se týká jejich rolí); jsou ovlivňováni průběhem dialogu, působí na sebe, vzájemně se utvářejí a přizpůsobují (*shaping*). Nelze striktně oddělovat mluvčího a posluchače (srov. Hoffmannová, 1988): každý účastník je vždy do jisté míry mluvčím i posluchačem zároveň, partneři jsou spojeni proměnlivým předivem vzájemných anticipací, feed-backů, neustálého „positioning“, perspektivizace... Lze tu mluvit o ko-produkci (společné produkci významů včetně textové koherence), ko-autorství, a jistě i ko-recepci. Ohled na partnera (vyznačovaný v různých teoriích termíny *adressivity*, *recipient design*, *audience design*, *other-orientation*) je výraznou a trvalou součástí aktivit každého účastníka (ať už více či méně uvědomovanou a reflektovanou). Navíc - řečeno s Bachtinem - do dialogu obvykle vstupuje větší počet „hlasů“; i když jde o zdánlivě dyadickou komunikaci se dvěma účastníky, bývá často ještě ve hře nepřímý, virtuální, implikovaný adresát, „rozštěpená“ adresovanost miřící i k nepřítomnému subjektu, skrytému publiku apod.

Stejná „dvojitvářnost“ a silná vzájemná podmíněnost je pak v autorově pojetí příznačná pro základní jednotky dialogu. Přístup P. Linella a jeho kolegů bývá přímo označován jako *Initiative-Response-Analysis* a je založen na tom, že každá replika je vlastně zároveň „iniciací“ i „responzí“ (*double-sidedness*), je utvářena předchozím kontextem

a sama anticipuje a spoluvytváří kontext pro repliku následující (*double-contextuality*); i když samozřejmě u konkrétních replik převládá buď charakter iniciační nebo reaktivní. Kromě toho, že mluvčí navazuje na předchozí repliku partnera, navazuje většinou i na svou předchozí repliku/repliky. A tato relační povaha se nedá upřít ani oněm nejruznějším neurčitým zvukům a pazvukům, označovaným jako *minimal responses*, *response particles*, *back-channel items*, *listener support items*, *encouragers*, *continuers*, *go-ahead signals*; i jimi přece reagujeme na dosavadní projev partnera (dáváme najevo, že ho sledujeme, rozumíme, souhlasíme...) a povzbuzujeme ho k pokračování. Takto rozpracovaná *Initiative-Response-Analysis* umožnila např. autorům (s pomocí speciálního kódovacího systému vyvinutého pro tento účel) rozlišit asi dvacet různých typů dialogických replik - podle toho, v jaké kombinaci a nakolik jsou v nich zastoupeny rysy iniciační a reaktivní. To je nesporně jeden ze závažných a originálních přínosů Linellovy teorie. (Srov. Linell et al., 1988 aj.).

Velkou pozornost věnuje autor i vyšším jednotkám dialogu, než jsou repliky. Jednotky definované v jiných teoriích většinou jeho pojetí nevyhovují (*adjacency pair*, *idea unit*, *exchange* a mnohé další). To platí zejména o mluvních aktech - příliš vázaných na větu, nedostatečně senzitivních ke kontextu, vzpirajících se multifunkčností a společné, kolektivní konstrukci (koprodukci) dialogických sekvencí. Linellův přístup vůbec není příliš „jednotkový“: i když se nakonec rozhoduje pro koncept *epizody* (rovněž ten se objevil už dřív, např. v pracích T. van Dijka), opět klade důraz na „oobojakost“, prostupnost, přesahy. V souvislosti s utvářením jednotek projevuje velký smysl pro hru témat v dialogu, pro různé způsoby jejich zavádění, střídání, opouštění, vracení (opět nemohu odolát, abych neuvedla některé zajímavé „termíny“, např. *meandrování*, *topical trajectories*). Podnětná je i orientace na to, jak se v dialogu utvářejí „ostrůvky koherence“, „ostrovy vzájemného porozumění“ (*islands of shared understanding*).

Při úvahách o ještě vyšších jednotkách dialogické komunikace se autor přidržuje teorie T. Luckmanna (srov. Luckmann 1992, 1995 aj.). Jednotky spojené s řešením určitého komunikačního úkolu, problému jsou tu označovány jako *komunikační projekty*. Pro ilustraci: účastníci dialogu se např. potřebují shodnout na identifikaci osoby, o níž je řeč (srov. i Hoffmannová, 1999); nebo je třeba zařadit „projekt“: opravy, upřesnění něčeho, co už bylo řečeno; speciálním „projektem“ v rámci dialogu při lékařském vyšetření může být snaha lékaře odlehčit situaci, s pacientem zakonverzovat, zažertovat; apod. Ve složitější interakci se vytváří celá hierarchie projektů, jsou různě seskupovány a koordinovány, vyžadují odlišné komunikační strategie. Četné dialogy obsahují nejen projekty komplementární, ale i značně asymetrické, konkurenční (uplatňují se tu různé zájmy,

preferenci účastníků, vznikají opozice, koalice); obvykle však převládne rámec určité kooperace, snahy o kompromisní řešení, o dodržení pravidel konstruktivního dialogu.

Na ještě vyšší rovinu organizace dialogu je situován koncept *komunikačního žánru*. T. Luckmann byl při jeho rozpracování inspirován „řečovými žánry“ M. M. Bachtina, asi nejvíc se však přiblížil konceptu *activity type*, který byl zaveden Levinsonem (1979) a získal značný respekt u autorů konverzační analýzy. (Levinsonova stať byla přetištěna i ve sborníku *Talk at Work*, ed. P. Drew - J. Heritage, 1992.) I tady jde o způsoby řešení komunikačních problémů, často ovšem už ustálené, rutinní. Žánry představují specifické konstelace komunikačních cílů, rolí, témat, ve vztahu k nim je vymezen např. i stupeň a typ koherence (lokální vs. globální), jazykové a mimojazykové prostředky, fungování mechanismu turn-taking, typy sekvencí (střídání otázky a odpovědi při interview, výslechu aj.), ale i např. stupeň symetrie/asymetrie, kooperace/konkurence, typ strategií účastníků (sebeprosazování vs. přizpůsobování) atd.

Za „superžánry“ jsou označovány dialog institucionální a konverzace (*casual conversation, informal talk, small talk*). Četným žánrům institucionálního dialogu je v poslední době věnována velká pozornost (viz k tomu i Hoffmannová - Müllerová, 2000) a umíme si je představit. Menší zájem byl dosud o žánry konverzační, jejich výzkumu však jistě patří budoucnost. (Srov. i Hoffmannová, 1996; Müllerová, 2000.) Zde se uvádí např. konverzace při recepcích a formálních slavnostních večerech, dále u rodinného stolu, v kávových pauzách na pracovištích, telefonní konverzace mezi přáteli či známými, rozhovory při náhodných setkáních v čekárně u lékaře nebo ve vlakovém kupé, dialogy při jízdě v autě, intelektuální konverzace (např. studentské), žertovné špičkování adolescentů (*fun-making talk*), dialogy dětské, milostné či intimní, důvěrné hovory přátelské. Žánry lze uspořádat na škále podle podílu aktivit verbálních a neverbálních (srov. např. doprovodné dialogy při hrách a jiných činnostech). Počítá se i s míšením žánrů (konverzace jako určitá fáze dialogu institucionálního), se žánry hybridními, se vznikem nových (např. v mediální sféře).

Proti dialogismu se v Linellově práci staví paradigma monologismu, zdůrazňující individuálně psychologické aspekty komunikace. Na rozdíl od skrz naskrz interaktivního dialogismu je to přístup méně dynamický a více izolacionistický; odděluje od sebe např. jazyk a myšlení (resp. *cognition*), diskurz a kontext, mluvčího a posluchače a do značné míry ignoruje vzájemné závislosti a souvislosti, to, co je „sdíleno“, co je „mezi“. Tento přístup je spojen spíše s technickými a behavioristickými modely přenosu informací a s modelováním jazyka jako kódu (abstraktního systému). Monologické paradigma vyhovuje

pochopitelně především pro projevy psané; ostatně pro vědy o jazyce rozvíjené v našem kulturním kontextu stále platí „written language bias“ (o tom podrobně už Linell, 1982). Rozdíl je možno ilustrovat tím, že v monologické interpretaci vede nedorozumění, resp. nedorozumění k neúspěchu komunikace, naproti tomu při dialogické výkladu je impulsem k dalšímu rozvíjení rozhovoru (dorozumívání, dohadování, vzájemnému opravování aj.). V závěru knihy však autor zdůvodňuje své přesvědčení, že dialogismus je univerzálnější paradigma, které může v sobě zahrnout i monologismus; i u monologu je přece třeba vždy počítat se skrytou dialogičností, se zaměřením na virtuálního adresáta, s různými „hlasy“, perspektivami a kontexty, s přechody mezi dekontextualizací a (re)kontextualizací.

Lze si snadno představit, že rozpracování dialogismu umožňuje autorovi přesné a mnohostranné interpretace vybraných transkriptů. Svými analýzami postihuje dynamiku dialogického dění a zvýrazňuje hlavně vše, co je sdíleno, ko-produkováno, společně konstruováno v interakci účastníků. Jeho *Initiative-Response-Analysis* nám pak představuje každý dialog jako proces vicesměrný a mnohorozměrný, s bohatou jazykovou reflexí vzájemných vztahů a jejich proměn. Ostatně Linellově monografii předcházela řada studií, v nichž věnoval pozornost např. dialogům ze soudních síní, sociálnímu poradenství a rozhovorům s klienty na pracovním úřadě, žánru výhrůžných telefonátů či např. specifice rozhovorů s postiženými osobami (afatiky apod.). Ve své knize pak nabídl propracovanou a konzistentní teorii, podloženou bohatými výzkumnými zkušenostmi. Stojí za to podívat se na dialog (ale i na monolog) jeho očima.

Jana Hoffmannová

Literatura:

Bergmann, J.: *Klatsch: Zur Sozialform der diskreten Indiskretion*. De Gruyter, Berlin 1987 (ang. překlad 1993).

Fairclough, N.: *Discourse and Social Change*. Polity Press, Cambridge 1992.

Hoffmannová, J.: Typy a vzájemné vztahy interpretačních činností produktora a recipienta v komunikačních procesech. SaS 49, 1988, 134-139.

Hoffmannová, J.: Fatická funkce jazyka, konverzace a její žánry. SaS 57, 1996, 191-205.

Diskuse

Otevřený dopis „znalci nejenom českého jazyka, vysokoškolskému profesorovi“ Jiřímu Marvanovi a redaktoru Františku Cingrovi

Vážení pánové,

přečetl jsem si Váš rozhovor otištěný v Právu 28. prosince 2000. Týká se vážných věcí, je publikován v deníku, o jehož serióznosti není třeba pochybovat, nesporně jej četlo mnoho pravidelných i příležitostných čtenářů Práva. Neměl by proto ujít hlubší pozornosti. Má řadu vlastností, které jsou pro naši současnou reflexi světa i seberefexi charakteristické a obávám se, že nikoli v pozitivním smyslu.

Dá se patrně říct, že v jakémsi celkovém směřování je smysluplný, rozumný, cosi podstatného postihuje a připomíná, třebaže jistě ne poprvé a zcela objektivně. Ale právě proto, že jde o vážné a významné věci, měl by se vyznačovat jistou mírou přesnosti. Říkám jistou mírou přesnosti, protože mi můžete namítnout, že rozhovor v deníku, zabývající se problematikou, která ve své převážné většině je problematikou vědní, musí z přesnosti v nějaké míře slevit ve prospěch širší sdělnosti. Ano, to je jeden z věčných rozporů publicistiky, který autoři dobrých textů vždy řeší ve prospěch obou veličin tohoto rozporu. Jde tedy o to, aby sdělnost byla dostatečná a míra přesnosti optimální.

Dost možná, že to mé lpění na přesnosti v této souvislosti zahrnete pod Vámi oběma v rozhovoru konstatované „nízké kritérium hodnot“, popř. pod můj nedostatečný „etický kodex“ apod., neboť i já patřím mezi ty, kteří v Československu v uplynulých desetiletích žili, pracovali, přemýšleli, zabývali se vědními tématy a užívali češtiny.

Ale pokročme. Rozhovor se zabývá úpadkem češtiny, který „kupudivu“ nezmizel s bývalým společenským zřízením a se zánikem československého státu. Mělo by být naprostou samozřejmostí, že bude napsán jazykem dokonalým, češtinou uchovanou a uchovávanou, jak z Vašeho textu vyrozumívám, po celá uplynulá desetiletí mimo území Čech a Moravy. Posuďte však sami a dovolte, aby tak učinil i čtenář tohoto otevřeného

dopisu. Uvedu některé věty Vašeho textu. Ano, budou mimo kontext, což je vždy ošidné, ale na mysli mám jejich gramatičnost, slohovou vytříbenost: „Zdá se, že se v případě angličtiny počítá nikoli jako s nebezpečím pro zánik jazyků, ale spíše jako s jistou ochranou proti jiným jazykům, které si dělají nárok na určitou globalizaci.“ Nebo: „I když vzhledem k tomu, že jde o šedesátimilionový národ s obrovskou kulturní tradicí, by se měla (Francie) bát poměrně nejméně.“ Dále: „Takže to vede Francouze k zamyšlení, co se stalo, že náš jazyk ustoupil tolik jiným.“ (Poznámka: věcně se zdá, že jde o francouzštinu, příslušný referenční prostředek však směřuje k vyjádření příslušnosti k autorům rozhovoru, takže by patrně mělo jít o češtinu.) A ještě jeden příklad: „... demokracie v minulosti znamenala snížení hodnot na nejvyšší možný ekvivalent.“

Ale o to stále ještě nejde. Upřeme nyní pozornost na myšlenkovou, konceptuální přesnost rozhovoru. Měli bychom říci jasněji, co to je „čisté jazykové prostředí“, co to je „etický rozměr češtiny“, přece jenom se nedá mluvit jaksi jedním dechem o hodnotových systémech, etických kodexech, tím spíše pak v jakési velice neurčité projekci na jazyk a řeč. Uvažujme nad myšlenkou, že „...ruština nebyl jediný ze slovanských jazyků, který negativně ovlivnil češtinu...“. Vy jako slavista, Jiří Marvane, byste měl na tomto místě být přesnější: jde o vliv, jehož nositelem – vědomým, programovým – byla jungmannovská generace, nebo máte na mysli zřetelné stopy ruského vlivu daného tím, že významní autoři konce 19. a počátku 20. století četli a obdivovali ruské literární klasiky? Máte na mysli řadu především lexikálních rusismů, o kterých svědčí např. velká lexikografická díla, zejména Příruční slovník jazyka českého? Ano, tyto rusismy tam přivedlo kritérium dobrého autora, které vedle osobností předválečného období zahrnuje i legionářskou literaturu. Jde Vám o vliv ruštiny v padesátých letech? Pokud bychom to všechno měli zhodnotit, museli bychom především mít schopnost lišit obraz jazyka v jazykovědných pracích jako jsou slovníky a mluvnické stopy v krásné literatuře, museli bychom umět rozlišovat jevy velmi časové, efemérní, vázané dobou, od trvalých, dlouhodobě působících rysů současné české uskutečňované mluvy.

Marně hledám smysluplnou interpretaci následujícího odstavce: „Vidím v tom (zde odkaz na obsah předcházejícího odstavce) pozitivní tendenci a uvádím příklad, kdy se Jan Hus vyrovnával s otázkou tzv. pasiva, trpného rodu, který v jeho době v češtině neexistoval. Když si uvědomíte, že prakticky šest set let od Jana Husa jsme pracovali s pasivem a najednou jedna, dvě generace nám vymažou tuto tvrdou práci, tak je to pro mě jako zbourat Hradčany a postavit místo toho panelák.“ Jestliže tento odstavec má smysl, pak snad jedině ten, že nějaké dvě generace odstranily ze (současné?) češtiny pasivum. Pokud to tak autoři

rozhovoru skutečně myslí, potom je – případně i čtenáře, kteří by tomu v rozporu s vlastním jazykovým povědomím hodlali uvěřit – odkazují na základní mluvnická díla z 80. a 90. let, na řadu knižních monografií a teoretických statí, které objasňují podstatu tzv. díateze, jejíž funkční složkou je i opozice aktiva a pasiva, a ukazují nesmírné vyjadřovací bohatství současné češtiny v této oblasti. Bohatství, které není výmyslem teoretiků, ale je prokazatelným jevem současných českých textů, mluvených i psaných.

Jiná velmi závažná nepřesnost je neochota, či neschopnost lišit mezi jazykem, řečí a pravopisem. My profesionálové (lingvisté i žurnalisté) bychom měli znát nejzákladnější principy stratifikace národního jazyka, měli bychom tedy vědět, že spisovná čeština má svou podobu psanou a mluvenou, měli bychom vědět, že národní jazyk se tradičně člení na útvary spisovné a nespisovné atd. Budeme také muset lišit hláskosloví a tvarosloví, principy diferenciaci běžně mluveného jazyka z tohoto hlediska apod. Ptáme se na to již u přijímacích zkoušek na vysokou školu, musíme to tedy vědět i my sami. Že si nevymýšlím, dokládá nesporně tento úsek textu: „Zvláště starší generace nemile vnímají, že se mluvená podoba jazyka čím dál tím víc liší od spisovné formy. Na příklad koncovkou –ej místo správného –ý, nebo v případě změny s na z ve všech případech, i když to odporuje smyslu výpovědi, mám na mysli třeba pohled s hory.“

Úcta k hodnotám češtiny by nás neměla zbavovat povinnosti citlivě pracovat s pojmem demokratizace jazyka. Každý, kdo si přečte příslušné práce Mathesiovy, Havránkovy, Běličovy a dalších, stěží bude dělat pochybné paralely mezi demokratizací jazyka a „teplákovou kulturou“.

Těchto několik poznámek připomínalo přesnost – souzení i vyjadřování. Přesnost, která je v těsném sousedství poctivosti a pravdivosti myšlení a vyjadřování. Nás, kdo jsme žili v uplynulých desetiletích v této zemi, stálo nemálo úsilí, abychom udrželi kontakt nejen s odbornou a vědeckou literaturou Západu, ale i s emigrantskou literární a vědeckou tvorbou. Považovali jsme to za svou samozřejmou profesní a občanskou povinnost. Není poprvé v našich dějinách, že se emigrace cítí oprávněnou nositelkou a ochránkyní hodnot národního jazyka. Je to tím, že její vztah k jazyku – pokud si ho uchovává – je intenzivní a výrazně aktivní, je tomu tak proto, že se ve své schopnosti i nadále ho aktivně užívat posiluje především hlubokým a niterným kontaktem s nejvyššími hodnotami krásné literatury. Národní jazyk však trvá ve svém přirozeném sociálním určení tam, kde plní všechny, nejen některé komunikační funkce. Nedbat tohoto faktu může znamenat, že se původní ušlechtilá role „uchovatele pokladu“ změní na truchlivou úlohu mravokárce práskajícího bičem blíže neurčených kodexů a čistot. Je to jistě snadnější, než se opravdu

seznámit - poctivě nepředsudečně – s vědeckou a odbornou literaturou, která vznikala v Čechách a na Moravě, seznámit se stejným způsobem s podmínkami a zákonitostmi funkčního vývoje češtiny v uplynulých desetiletích.

Neboť jedno je nesporné. Naše národní společenství v nejbližší budoucnosti nebude mít dost účinných nástrojů na to, aby bylo opravdu úspěšné v uchovávání či dokonce rozmnožení svých hodnot v oblasti hospodářství a vůbec pokud jde o věci hmotné. Má nebo musí umět nalézt dostatek prostředků, pokud jde o kulturu, umění, vědu a řeč. A k tomu lze dojít jen společnou poctivostí, přesností v soudech a skutečným poznáním. Nikoli přezíravou arogancí, ať již je na té či oné straně a míří tam, či jinam.

Váš

Jan Kořenský

K sedmdesátinám prof. Přemysla Adamce

Jako studentka rusistiky pražské filozofické fakulty jsem měla možnost seznámit se s oborem ruské syntaxe na přednáškách a seminářích doc. Adamce. Bylo to seznámení šťastné a objevené, poskytující jak pevný základ syntaktických znalostí, tak inspirující vhled do principů výstavby textové. Poznala jsem jubilanta jako vědce otevřeného diskusím o aktuálních směrech současné lingvistiky a zároveň střízlivě hledajícího pro sebe i pro své žáky nosné systémové přístupy. Jeho výběrové semináře, které jsem po ukončení studia po více než 15 let navštěvovala spolu se semináři prof. Barneta, patřily k tomu nejlepšímu, co si absolventi rusistiky mohli do vědeckého života odnést.

Přemysl Adamec se narodil 15. srpna 1930 v Bohuticích (okres Znojmo) v rodině učitele hudby a učitelky, později ředitelky základní školy. Nezapře v sobě ani moravský původ, ani pedagogický talent, ale ani nadání hudební. Má krásný sytý bas, a když jsem ho kdysi slyšela zpívat ruské byliny hlasem přímo bohatýrským, byl to pro mne velký zážitek. Ale zpět k jeho kariéře vědecké. Studoval v letech 1949-1953 obor ruština a čeština na filozofické fakultě brněnské univerzity. Po studiích nastoupil jako odborný asistent na Vysokou školu ruského jazyka a literatury v Praze a zde také absolvoval externí aspiranturu, nejprve pod vedením prof. A. G. Rudněva a později také akad. B. Havránka. Po zrušení VŠRJL v r. 1959 přešel Přemysl Adamec na katedru rusistiky FF UK. V r. 1960 obhájil kandidátskou disertaci *Slovosledné typy ruské a české*, v r. 1964 se zde habilitoval na základě práce *Slovosled v ruštině* a v r. 1988 obhájil doktorskou disertaci *Tvoření vět z propozic v současné ruštině* a dosáhl titulu doktora filologických věd. V devadesátých letech byl jmenován profesorem.

Prof. Adamec je po řadu desetiletí čelným teoretikem svého oboru, jímž je syntax. Je odborníkem uznávaným na slavistických pracovištích doma i v zahraničí. Jako reprezentant oboru je zván na přednášková turné na zahraniční univerzity. V r. 1969 byl na ročním přednáškovém pobytu v USA, působil v Los Angeles i na dalších univerzitách, v 70. a 80. letech přednášel na univerzitách ve Vídni, Klagenfurtu, Innsbrucku, Helsinkách, Vilniusu, Tallinu, Moskvě a Leningradu, v r. 1991/1992 byl na ročním pobytu na Goethově univerzitě

ve Frankfurtu nad Mohanem, v r. 1995 přednášel na třech univerzitách v Dánsku apod. Vždy se mu dařilo a daří úspěšně zapojovat československou a nyní českou rusistiku do mezinárodního kontextu.

Klademe-li si otázku, v čem spočívá vědecký úspěch prof. Adamce, spojilo se tu docela jistě dohromady více momentů: jistým předpokladem byla vysoká úroveň československé rusistiky, v jejímž kontextu prof. Adamec začínal pracovat. Dalším momentem byl výběr dobrých a nosných témat. Pak tu byla rozvážnost a důkladnost, s níž prof. Adamec k analýze jazyka přistupuje, a znalost literatury východní i západní. Pak talent vidět jazykové jevy v souvislostech a zároveň je přehledně vyložit. Ze všech těchto důvodů má vědecká činnost prof. Adamce, jak ji známe z jeho rozsáhlé publikační činnosti, jasnou vnitřní logiku, a také kontinuitu. Na jejím počátku stojí Adamcův zájem o živou problematiku aktuálního členění, zpracovanou v kandidátské disertaci, která vyšla v r. 1966 pod názvem *Porjadok slov v sovremennom ruskom jazyke*. Aktuální členění je tu pojato jako primární slovosledný činitel a sleduje se jeho podmíněnost aspektem syntaktickým a sémantickým.

I v pozdějším období zůstal prof. Adamec aktuálněčlenské problematice věrný a stal se předním teoretikem této domácí tradice lingvistického uvažování (uvedme např. příspěvek *Aktualnoje členenje, glubinyje struktury i perifrasy* v reprezentativním sborníku *Papers on Functional Sentence Perspective*, Praha 1974). Uvažování v intencích této teorie zaznívá, když ne jako hlavní, tedy alespoň jako spodní tón, téměř ve všech Adamcových pracích.

Takřka současně s rozvíjením dané teorie zpracovává Adamec další téma z okruhu komunikačních složek věty - modálnost, a to opět v plánu konfrontačním. Jeho stále postihují výrazné rozdíly mezi češtinou a ruštinou, spočívající především v poměru osobního a neosobního vyjádření modálních významů. Konstatuji se nejen rozdílné strukturální možnosti obou jazyků, ale porovnává se zejména ustálené využívání vyjadřovacích prostředků, které mají oba jazyky k dispozici, a postihují se ekvivalentní korespondence. K problematice sémanticko-syntaktické a později pragmatické analýzy modálnosti se vztahuje řada Adamcových článků.

Nejucelenějším tematickým okruhem, k němuž se jubilant vrací ve své vědecké činnosti a do něhož se promítá zpracování problematiky jak aktuálněčlenské, tak modální, je tvoření vět. Tomuto tématu věnoval řadu studií a několikrát je zpracoval také do podoby větších celků teoretického i metodického zaměření. Systematické zpracování ruské syntaxe bylo nejprve založeno na přístupu generativně-transformačním. V r. 1964 vyšel jeho článek *K využití transformačních metod v ruské syntaxi*. Klade se tu cíl přizpůsobit metodiku

transformační analýzy systému slovanských jazyků, značně odlišnému od systému angličtiny, pro níž byla původně vypracována. Řešení spočívá - vzhledem k flektivnosti slovanských jazyků - v obsazení predikátu konkrétním lexémem, který rozhodne o počtu a charakteru komplementů levostranných i pravostranných (na rozdíl od angličtiny je v ruštině třeba hned na počátku předpokládat informace o nepřítomnosti subjektu u neosobních predikátů, o nepřímém charakteru subjektu, z něhož vyplývá jeho nenominativní, např. dativní ztvárnění apod.). Spolupráce P. Adamce s V. Hrabětem na aplikaci transformačního popisu na ruskou syntax dala později vzniknout společné monografii *Transformační syntax současné ruštiny*, která vyšla jako vysokoškolské skriptum na UK v r. 1969.

Zachycení syntaktického paradigmatu vytvořeného generováním příbuzných vět z jednoho základu a formulace hierarchických vztahů mezi členy paradigmatu je nesporným přínosem tohoto typu systémového popisu syntaktických struktur. Adamcova stať *K voprosu o sintaksičeskou paradigmatiku* (ČsR 1966) byla přetištěna v sborníku *Jazykoznanie v Českoslovakii* (Moskva 1978). Znakem tohoto popisu je diferencovaný přístup k syntaktickým konstrukcím a jejich komponentům, jež nejsou analyzovány jakožto jevy stejné roviny, nýbrž se na ně uplatňuje kritérium přímého či zprostředkovaného vztahu k předvětnému jádru, z něhož jsou různými realizačními operacemi vyvozovány. Výsledkem je pak popis syntaktických konstrukcí v podobě jádrových vět a transformátů, jednozákladových a vícezákladových. Tradiční klasifikace větných členů je nahrazena koncepcí větného jádra, tvořeného predikátem a jeho komplementy (aktanty) vyplývajícími z jeho valence, a nejádrových determinantů (situantů, kvalifikantů a atributů), případně dalších komponentů odstupňovaných co do své fakultativnosti.

Tato koncepce se dále formovala (procházela i některými modifikacemi, spočívajícími v rozlišování pravovalenčních aktantů, např. objektu a adjektu) a na základě této teorie vznikla také Adamcova práce *Očerik funkcionalno-transformacionnogo sintaksisa ruskogo jazyka*, která vyšla ve formě skript v Olomouci v r. 1968. S využitím navrhované metody popisu je zpracována především věta jednoduchá, ale předvedena je i aplikace na souvětí a zvláštní pozornost je věnována větám stojícím na přechodu mezi větou jednoduchou a souvětím, totiž konstrukcím s polovětnými vazbami.

Zájem o případy, kdy je uvnitř jednoho predikativního sdělení kondenzováno sdělení jiné, ať už je vyjádřeno vazbou infinitivní, deverbativním substantivem či konstrukcí s přechodníkem nebo přičestím, je v Adamcově vědecké tvorbě velmi výrazný a není náhodou, že tento zájem vznikl v době transformační interpretace syntaktických jevů. Model rámcující (matricové) věty, do níž je zapuštěna věta transformovaná do tvaru

polopredikativního obratu (konstituentní věta), byl zřetelnou demonstrací hierarchizované stavby syntaktických útvarů zvlášť v ruštině velmi frekventovaných.

V ještě rozšířenější podobě se setkáváme s touto teorií v knize *Očerik funkcionalno-transformacionnogo sintaksisa sovremennogo ruskogo jazyka*, jež vyšla ve dvou dílech v SPN (1973, 1975); 1. díl vyšel také ve Frankfurtu nad Mohanem (1977). První díl nazvaný *Odnobazovye predloženiya* je věnován jednoduché větě, druhý díl nazvaný *Dvuchbazovye predloženiya s nefinitivnymi K-strukturami* je věnován právě polopredikativním obrátům.

Promyšlení teorie, v níž jsou z jednotné podkladové struktury tvořeny věty s variabilní povrchovou reprezentací, vykristalizovalo později v Adamcovu koncepci tvoření vět z propozic, jak je vyložena v knize *Obrazovanie predloženiya iz propozicij v sovremennom ruskom jazyke* (vyšla v AUC s vročením 1978), která se stala jubilejovou doktorskou disertací. Postihuje modifikace, jimiž prochází propozice na cestě k větě. Propozice je tu definována jako konfigurace lexikálních pojmenování usouvztažněných sémanticko-syntaktickými vztahy v jeden významový celek představující nominaci nějaké denotativní situace in abstracto. Rozlišují se propozice jednoduché (monopredikativní) a složené (polypredikativní), v nichž je pozice jednoho nebo více participantů obsazena jinou propozicí s vlastním predikátem. Věty se z propozic tvoří specifikací (aplikací specifikátorů času a vidu, gramatické prezentace, tj. syntaktické perspektivy, resp. hierarchizace, dále modálnosti a konečně aktuálního členění). Tim vzniká realizační báze věty, z níž se na základě gramatických a fonologických zákonitostí realizuje věta.

V současné době Adamec v intencích této teorie pokračuje v analýze vět *polypropozičních*. Danou problematiku také promýšlí z hlediska aktuálněčlenských a referenčních vztahů, jak ukazují jeho stať z 80. a 90. let *Theme-rheme structure of polypropositional simple sentences in present-day Russian* (Folia Linguistica 1981), *Koreference v ruských větách s infinitivními deverbativně nebo deadjektivně substantivními konstrukcemi* (BullIRJL 1987), *Koreferencija nezameščennych pozicij v substantivnych nominalizacijach* (Linguistische Arbeitsberichte 1990 aj.). Jde v nich o zachycení pravidel koreferenčního vztahu mezi elementy části matricové a zapuštěné, kdy referenční pozice v zapuštěné části je často prázdná anebo tu figuruje reflexivní zájmeno. K tomuto okruhu otázek přistupuje v Adamcových pracích aspekt konfrontační, česko-ruský.

Totéž platí i o dalším tematickém okruhu, jemuž se Adamec v současnosti věnuje a který se se zájmem o vnitřevětnou koreferenci částečně překrývá, totiž o obecné problematice pronominalizační. Právě zde ukazuje srovnání s češtinou značné rozdíly ve funkčním využití zájmen, ať už jde o zájmena osobní, ukazovací, určitá nebo neurčitá. Jak

ukazují statě *Sopostavitel'nyj analiz sredstv vyraženiija otoždestvlenija, otsylanija i napominanija v russkom i češskom jazykach* (1982), *Funkcii ukazatel'nych mestoimenij v češskom jazyke v sravnenii s russkim* (1983), *K vyjadřování a rozpoznávání koreference v ruštině a češtině* (1988) a mnohé další, daří se Adamcovi vyhledávat stále nová konfrontační témata. Příspěvky směřují k úplnému zachycení možnosti identifikační sémantiky a jejich pragmatických souvislostí.

V Adamcově díle se řeší také nadvětné navazování syntaktických struktur, předjaté již počátečním zájmem o aktuální členění a inspirované rozpracováním otázek reference, a vyúsťuje nyní nejen v tematický celek pronominalizačního propojení textu (včetně eliptické návaznosti); ale vede také k dalšímu tematickému okruhu, totiž k problematice částic a textových konektur: *Částice a presupozice* (Jazykovědné aktuality 1985), *K voprosu o konnektivnoj funkcii častic i blížkich k časticam slov* (Linguistica 1985), *K syntaxi a sémantice „malých slov“: slůvko to* (LŠSS 1998).

Uvádíme-li takto úryvkovitě alespoň některé z myšlenek, jimiž nás jubilantovy práce upoutávají, je to proto, abychom demonstrovali rys, který je pro jeho vědeckou práci velmi příznačný: umění přistoupit k lingvistickým problémům nezaujatě a postihnout logický řád dané jazykové reality. V pozadí Adamcovy vědecké metody tušíme stále hledání projasňujícího lingvistického principu a jeho diskusní ověřování, jež však nebrání autorovi vyslovit nakonec svou teorii v přístupné, jasné a ucelené podobě.

Prof. Dr. Přemysl Adamec, DrSc., je výraznou osobností československé lingvistiky. Jeho stati nalezneme ve významných sbornících, např. z brněnských sympozií *Otázky slovanské syntaxe*, ve sbornících Mezinárodních kongresů slavistů a kongresů MAPRJALu. Adamcovy stati vycházejí v zahraničních časopisech *Russian Linguistics*, *Russistik-Rusistika*, *Linguistische Arbeitsberichte*, jsou zařazovány do reprezentativních sborníků (uvedme alespoň stať *K voprosu o vyraženi referencialnoj sootnesennosti v češskom i russkom jazykach*, pojatou do sborníku *Novoje v zarubežnoj lingvistike XV*, Moskva 1985, stať *Semantičeskaja interpretacija „značimych nulej“* ve *Festschriftu prof. D. S. Wortha*, nebo stať *Subjektivnost' i vozvratnost'* chystanou pro jubilejní sborník G. A. Zolotovové). Jeho články zdobí takřka každoročně sborníky *Letní školy slovanských studií*, na niž prof. Adamec pravidelně přednáší. Je také aktivním členem Jazykovědného sdružení, po léta pracoval v jeho výboru, je ochoten sdělovat jazykovědnému fóru své myšlenky. Mám ještě v paměti jeho minulou přednášku v JS věnovanou konfrontaci českého *sám* a ruského *sam*. Jeden jubilantův článek na toto téma *Sintaksičeskije i semantičeskije funkcii vokabul sam i samyj* pak vyšel v časopise *Russistik* (1993), jiný nazvaný *Refleksivnost' i mestoimenije sam* v časopise *Revue des études slaves*.

Mezinárodní ohlas díla prof. Adamce je mimo všechny pochyby. Jeho práce vycházejí zejména v Německu - je např. autorem kapitoly *Wortstellung* v knize *Russische Umgangssprache* - a pozoruhodné je, že ke konfrontačnímu aspektu rusko-českému přistupuje také aspekt rusko-německý, např. ve stati *Sopostavenije russkich i nemeckich predloženíj s otricanijem při modal'nyh glagolach ili predikativach* uveřejněném v *Slawische und deutsche Sprachwelt* (1996).

Chtěla bych v závěru říci, že Adamcovy konfrontační studie rusko-české byly vždy i příspěvkem k poznání české syntaxe. Řada jeho statí, zejména z poslední doby, je přímo bohemistická, např. *K otázce vyjadřování možnostní a nutnostní modality v současné češtině* (LŠSS 1992), *K některým otázkám koreference v českých větách* (LŠSS 1992), *Homonymie vět v současné češtině* (LŠSS 1995), *Některé otázky českého slovosledu* (LŠSS 1995), *Míra explicitnosti při vyjadřování kategoriálních významů v češtině ve srovnání s ruštinou* (LŠSS 1995), *Konektivní částice a jiné textové propojovací výrazy v současné češtině* (LŠSS 1995).

Pro dnešní přednášku zvolil jubilant téma rusistické. Když toto téma navrhoval, upozorňoval, že jde o téma nejubilejní, pracovní a vážné. Ale práce a vážnost naplňuje celý jeho vědecký život. Popřejme tedy prof. Adamcovi u příležitosti jeho životního jubilea vše nejlepší do dalších let tvořivé práce!

Světlá Čmejrková

(Předneseno v Jazykovědném sdružení ČR dne 12. října 2000.)

X. kolokvium mladých jazykovědců

Stalo se již tradicí, že se na začátku prosince scházejí mladí lingvisté v Modre - Piesku u Bratislavy, aby na kolokviu mladých lingvistů pohovořili o své práci, seznámili své kolegy s problematikou, kterou se zabývají, s výzkumy a výsledky své práce. Tyto konference se těší velké oblibě, neboť studenti posledních ročníků, a zejména doktorandi a začínající univerzitní a akademičtí pracovníci na nich získají zkušenosti s veřejným vystupováním, naučí se diskutovat o své práci s vědeckými kolegy ze své země i z ciziny.

X., jubilejní kolokvium se konalo od 22. do 24. listopadu 2000 a zúčastnili se jej lingvisté ze čtyř evropských zemí - Slovenska, Česka, Polska a Slovinska. Setkání zahájila Klára Buzzássyová z Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra Slovenské akademie věd. Ve svém proslovu přivítala účastníky, výstižně shrnula bilanci předcházejících devíti konferencí a v neposlední řadě prezentovala sborník příspěvků z osmého kolokvia *Varia VIII*. Účastníky konference přivítal rovněž Slavomír Ondrejovič, ředitel Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra Slovenské akademie věd a předseda Jazykovedné společnosti.

První blok vystoupení otevřela Zdeňka Opavská (ÚJČ AV ČR, Praha) s referátem *Některá pojmenování užívaná odpůrci a přívrženci (z pragmaticko-slovo tvorného hlediska)*, ve kterém se zabývala derivací názvů příslušníků a přívrženců různých skupin, hnutí a politiků. Poté vystoupila Zdeňka Tichá (ÚJČ AV ČR, Praha) s příspěvkem *Profesionalizmy a slangizmy*. V tomto příspěvku se autorka zaměřila na upřesnění terminologických otázek týkajících se tématu a uvedla nejzajímavější informace o současné slangové slovníkové produkci, a to i v rámci Internetu. Kateřina Málková (PedF UP, Olomouc) pohovořila na téma *Kongruence českých a německých neslovesných frazeologismů z kvantitativního hlediska*. Na materiálu druhého dílu Slovníku české frazeologie a idiomatiky zpracovala porovnání lexikálních shod a rozdílů mezi českými a německými frazémy. Problematickou frazeologie se zabývala i Darja Jakše (FF UK, Bratislava) v příspěvku *Z frazeologie*. Zamýšlela se nad problematikou hranic frazeologismů a nad termíny „frazeologická chyba“ a „frazeologická kontaminace“. Frazeologizmy s komponentem „hlava“ analyzovala v příspěvku *Somatická frazeológia* Dana Baláková (FF KU, Ružomberok). Blok zakončila Hana Marešová (PedF UP, Olomouc) vystoupením *Hláskosloví českého jazyka emigrantské osady v polském Zelově*. Tento příspěvek doplňuje poznatky o jazyce českých emigrantů v Polsku.

Odpolední blok příspěvků zahájila Henrieta Pešková (JÚLŠ SAV, Bratislava) literárně-lingvistickým referátem *Jazyk v prózách Václava Pankovčína*. V úvodu autorka uvedla některá data o osobnosti a díle V. Pankovčína a poté se zaměřila na funkci

slangizmů, vulgarizmů a antroponym v některých jeho dílech. Mária Ferenciová (Ústav svetovej literatúry SAV, Bratislava) analyzovala jazyk díla jednoho autora z konce 16. století v příspěvku *Básnická licencia v diele Jána Bocatia Hungaridos libri poematum quinque*. S příspěvkem o staroslověněštině *K problematike prekladu liturgických textov byzantsko-slovenského obradu* vystoupil Andrej Škoviera (Slavistický kabinet SAV, Bratislava). Miriam Medňanská (JÚLŠ SAV, Bratislava) prezentovala výzkum gramatické kategorie času a syntaktické kategorie adverbialního určení času v příspěvku *Kategória času v slovenských príslovkách*. Kategorii vidu a problematice jeho vyjádření v různých jazycích se věnovala Marcela Reslová (PedF UK, Praha) v referátu *Aspekty přítomného času z pohledu česko-anglického*. Jitka Mravinacová (ÚJČ AV ČR, Praha) se v příspěvku *Možnosti konkurence u přejatých substantiv na -ing/-ink (na základě sémantické analýzy)* zaměřila na problematiku přejímání a adaptace přejímek do češtiny na materiálu některých substantiv přejatých z angličtiny. Blok zakončila Petra Hudková (PedF UK, Praha) vystoupením *Lemmatizace ve slovanských jazycích*, ve kterém ukázala některé nedostatky morfologického značkování v korpusu češtiny.

Třetí blok byl věnován problematice jazyka a počítače, a to jak problematice počítačového zpracování jazyka, tak analýze textů na Internetu. Lexikální charakteristice chatu, webu a některých internetových stránek se věnoval Michal Fedák (JÚLŠ SAV, Bratislava) v příspěvku *Lexika synchronních internetových textov*. Všiml si zejména vysoké frekvence vulgarizmů a anglicizmů v internetové slovenštině. Rysy mluvenosti v chatových příspěvcích na Internetu sledovala Alena Krausová (ÚJČ AV ČR, Praha) ve vystoupení na téma *Analýza diskusních příspěvků na chatu*. Problematickou jazyka zpráv SMS se zabývala Andrea Rafayová (FHV UMB, Banská Bystrica) v příspěvku *ALL: GDO TROXU POP15MENKUYE???* Blok a zároveň i celý první den zakončil Karol Furdík (TU, Košice), který přednesl referát *Pravdepodobnostný model tvarovej podobnosti pre flektivne jazyky*, jehož spoluautorem byl rovněž Peter Kostelnik.

Druhý den konference zahájil Giorgio Cadorini (FF UK, Praha) příspěvkem z typologie jazyků *Furtanština a klasifikace románských jazyků*. O řecké emigrantské menšině v Čechách a politicko-společenském kontextu řecké emigrace pohovořil Marián Sloboda (FF UK, Praha) v příspěvku *„Až bude v Řecku mír, vrátíme se domů“: O vzniku a vývoji řecké menšiny u nás*. Příspěvek ze slovenské dialektologie *K charakteristice sotáčkových nářečí* přednesla Viera Kováčová (FF KU, Ružomberok). Zlatauše Braunšteinová (ÚJČ AV ČR, Praha) charakterizovala žánr přísloví ve staré češtině na materiálu sbírky přísloví Smila Flašky a popsala jejich počítačové zpracování v oddělení staročeského slovníku ÚJČ AV ČR v příspěvku *Staročeská přísloví a jejich lexikografická hodnota*.

Tématem ze staré češtiny se zabývala i Martina Jamborová (ÚJČ AV ČR, Praha) a seznámila účastníky se sémantikou a vývojem slova *páteř* v příspěvku *Významové proměny slova páteř*. Blok zakončila Miloslava Vajdlová (ÚJČ AV ČR, Praha) příspěvkem *Několik poznámek k významu a vzájemnému vztahu staročeských verb diviti se a divati se*.

Ve druhém bloku vystoupila Iveta Valentová (JÚLŠ SAV, Bratislava) s příspěvkem *Priezvisko ako funkčný člen živého osobného mena*, ve kterém analyzovala jazyk venkova. Jaromír Krško (FHV UMB, Banská Bystrica) se zabýval toponymy, která byla adaptována do slovenštiny z němčiny v referátu *Adaptácia nemeckých terénnych názvov do slovenskej toponymickej sústavy (na príklade Dobšinej)*. Ve třetím příspěvku, *Kantroponymum u Václava Hájka z Libočan*, se Martina Šmejkalová (PedF UK, Praha) věnovala analýze antroponym ve staré češtině. Luiza Urbancová (FHV UMB, Banská Bystrica) se zaměřila na jazyk současného městského obyvatelstva a charakterizovala první etapy výzkumu (sběr a třídění materiálu) v příspěvku *Komunikácia najstaršej generácie v meste*. Blok zakončil Pavel Brunda (OPF SU, Karviná) vystoupením na téma *Multimediální kurz anglického jazyka*, ve kterém připomněl nezbytnost médií při výuce cizích jazyků.

Třetí blok zahájila Katarzyna Zawilska (Instytut filologii polskiej WSP, Olsztyn) referátem *Graffiti subkultur młodzieżowych*. Monika Koncová (JÚLŠ SAV, Bratislava) pohovořila na téma *Sémantika taktilných senzitív*. Vzniku metafory, její typologii a charakteristice psycholingvisticko-sémantického výzkumu se věnovala Lenka Haasová (PedF UK, Praha) v referátu *Metafora jako projev jazykové kreativity*. Obecněsémantickými otázkami se zabývala Adriana Rajnohová (FHV UMB, Banská Bystrica) v práci s názvem *Synonymia mimo kontextu systémovej lingvistiky*. O některých charakteristikách internacionalizace se zmínila Jana Sobčiková (OPF SU, Karviná) ve vystoupení *Proces internacionalizace jazyka*. Blok zakončila Pavla Šmidová (ÚJČ AV ČR, Praha) s referátem *Ke vztahu juxtaopozice a prefixace u neologizmů*.

Jako první vystupující posledního bloku se představila Kamila Karhanová (ÚJČ AV ČR, Praha) s referátem *Mezitextové navazování v české publicistice 90. let*. Ladislav Janovec (ÚJČ AV ČR, PedF UK, Praha) pohovořil o koncepci autorského slovníku Jaroslava Seiferta a o postupu prací jeho zpracování v příspěvku *Autorský slovník Jaroslava Seiferta - současný stav, změny koncepce a nevýhody programového vybavení Concorde*. Blanka Michalová (PedF UK, Praha) seznámila posluchače v referátu *K problematice práce s rukopisným textem* s možnostmi didaktického využití staročeských textů při výuce historické mluvnice na vysoké škole. Joanna Mielczarek pohovořila na téma *Czesky rukopis w archiwie w Toruni*. Blok zakončila Jaroslava Loudová (PedF UK, Praha) s referátem *Český*

jazyk na středních školách, ve kterém pohovořila o situaci ve výuce češtiny na středních zdravotnických školách.

Třetí den konference zahájila Zuzana Miškovcová (FF PU, Prešov) referátem *Zo srbsko-slovenskej mezijazykovej homonymie*, v němž se soustředila na srbské lexikální prvky ve slovenštině. Lidia Wiatrowska (Toruń) se v příspěvku nazvaném *Kilka uwag o interferencji językowej w językach słowiańskich (na materiale języka polskiego i serbskiego)* zamýšlela nad interferencemi v rovině gramatické i lexikální, s nimiž se setkáváme v běžném životě (reklama ap.) a zaměřila se především na obtížnosti vyplývající z blízkosti slovanských jazyků. Mária Šimková (JÚLŠ, Bratislava) v příspěvku nazvaném *Nahrávačky Dominika Tataru: človek, rozprávanie, text* představila nakladatelský projekt, na kterém se sama podílela, a to vydání vzpomínek Dominika Tataru, které tento spisovatel spolu s Evou Štolbovou namluvil na magnetofonové kazety v 80. letech. Text tzv. nahrávek je zajímavý zejména z toho důvodu, že se v něm prolíná čeština se slovenštinou. Peter Karpinský (FF PU, Prešov) přednesl příspěvek *Jazykovo-historický rozbor textu z r. 1864*, v němž věnoval pozornost tzv. kulturnímu jazyku, jímž je psána listina - prosba grófovi o přerozdělení půdy. V referátu *Priestor mesta u Reymonta a Mrštika* charakterizovala Gabriela Zoričáková (FF PU, Prešov) obraz města v díle Santa Lucia a Zaslíbená krajina. Irena Malec (Ústav slovenskej literatúry SAV, Bratislava) v příspěvku *Funkčné využitie motívu hrude a prs v poézii slovenského romantizmu* seznámila posluchače s částí své disertační práce, v níž se zabývá vztahem autora k romantickému subjektu a využíváním motivů lidského těla v romantických dílech.

Po přestávce vystoupila jako první Bronislava Holičová (JÚLŠ, Bratislava) s příspěvkem *Kompozitá s prefixoidom bio-*, v němž na neologickém materiálu analyzovala distribuci komponentu *bio-* ve slovní zásobě současné slovenštiny. Iwona Kosek (Instytut filologii polskiej WSP, Olsztyn) vystoupila s kulturně-lingvistickým příspěvkem *Jeszce o loksemach za i szkoda*, v němž sledovala některé sémantické diference užití těchto lexémů v polštině. K problematice výslovnosti přejatých slov se vyslovila Silvia Kotuličová v příspěvku *Ortoepická problematika cudzích slov v slovenčine*. Petra Ryšavá se v referátu *Z valence staroslověnských sloves* pokusila na jednom slovesu (řici) ve spise Život Konstantinův aplikovat metodu současné valenční syntaxe. Posledním příspěvkem konference bylo vystoupení Angely Škovierové, která v referátu *Práce slovenských autorů působících v Čechách v období humanismu* podala podrobný přehled jak o slovenských autorech, tak o jejich díle.

Program konference byl velice bohatý a různorodý. Všechna vystoupení byla provázena věcnou diskusí, v níž zaznívaly cenné připomínky a náměty. Závěrem je třeba

připomenout, že i z této konference vzejde sborník příspěvků, který bude vydán pod názvem VARIA X.

Ladislav Janovec - Zdeňka Tichá